



**LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU**  
*Lahti University of Applied Sciences*

# ERITYISPEDAGOGISTEN MENETELMIEN HYÖDYNTÄMINEN LASTENSUOJELUTYÖSSÄ

Kehitysvammaisen lapsen oppimisympäristöjen kehittäminen

LAHDEN  
AMMATTIKORKEAKOULU  
Sosiaali- ja terveystieteiden  
Sosiaalialan koulutusohjelma  
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö  
Opinnäytetyö  
Syksy 2013  
Asko Kaija

Lahden ammattikorkeakoulu  
Sosiaalialan koulutusohjelma

KAIJA, ASKO:

Erityispedagogisten menetelmien  
hyödyntäminen lastensuojelutyössä -  
Kehitysvammaisen lapsen  
oppimisympäristöjen kehittäminen

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 48 sivua, 11 liitesivua

Syksy 2013

## TIIVISTELMÄ

---

Opinnäytetyöni aihe on erityispedagogisten menetelmien hyödyntäminen lastensuojelutyössä. Aiheesta tehtyä kehittämis- ja tutkimustyötä on olemassa vähän, vaikka erityiskasvatuksesta ja erityispedagogisista menetelmiä hyötyviä lapsia lienee paljon. Opinnäytetyössäni lastensuojelun, erityiskasvatuksen ja erityispedagogiikan teemat yhdistyivät kehitysvammaisuuden ja varhaiskasvatuksen teemoihin, koska asiakkaana oli kolmevuotias kehitysvammainen poika.

Opinnäytetyöni oli toiminnallinen ja työelämälähtöinen. Saamani toimeksiannon perusteella muokkasin asiakkaani fyysisiä ja psyykkisiä oppimisympäristöjä siten, että ne tukisivat asiakkaan kasvua ja kehitystä. Asiakkaan tuen tarve oli erityisen suuri puheen kehityksen osa-alueella. Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio eli AAC-keinot olivat puheen kehityksenä tukena käyttämäni erikoispedagoginen menetelmä, ja lisäksi hyödynsin Portaati-varhaiskasvatusmallia asiakkaan kokonaisvaltaisen kehityksen tukena ja arvioinnin välineenä.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tehdä näkyväksi mahdollisuutta hyödyntää erityispedagogisia menetelmiä lastensuojeluyksiköissä tehtävässä työssä sekä lisätä kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Tavoitteena oli kehittää toimeksiantajana olleelle ammatilliselle perhekodille erityispedagogisiin menetelmiin pohjautuvia toimintatapoja, jotka ovat arjessa käyttökelpoisia sekä asiakkaan ikä- ja kehitystason kannalta sopivia. Lisäksi tavoitteenani oli toimivaksi osoittautuneiden käytäntöjen siirtäminen myös päiväkotiin, jossa asiakas saa kuntouttavaa päivähoitoa. Asettamani tavoitteet pyrin saavuttamaan pitämällä toimintatuokioita asiakkaan kanssa, ja suunnittelemalla ja valmistelemalla toimenpide-ehdotuksia niiden perusteella. Opinnäytetyössäni soveltamiini AAC-keinoihin liittyneen tarvittavan materiaalin valmistaminen oli myös osa työtäni.

Asiasanat: erityiskasvatus, erityispedagogiikka, kehitysvammaisuus, lastensuojelu, puhetta korvaava ja tukeva kommunikaatio, varhaiskasvatus

Lahti University of Applied Sciences  
Degree Programme in Social Services

KAIJA, ASKO:

Making use of special pedagogical  
methods in child protection -  
Developing the learning environment for  
disabled child

Bachelor's Thesis in Social Services. Option in social pedagogy for work with  
children and young people.

Bachelor's thesis, 48 pages, 11 pages of appendices

Autumn 2013

## ABSTRACT

---

The subject of my thesis is using special pedagogical methods in child protection work. There is only a little development and research work made on this subject, although there are a lot of children benefiting from special education and special pedagogical methods. In my thesis the themes of child protection work, special education and special pedagogics link with the themes of intellectual disability and early childhood education, because the client was a three year old mentally disabled boy.

The thesis was functional and workplace-oriented. Based on the assignment I was given, I modified my client's physical and psychological learning environments in a way that they would support his growth and development. The client's need of support was especially big in the speech development area. The speech supporting and compensating communication also known as Augmentative and Alternative Communication methods, were the special pedagogical method I was using to support the speech development and I also made use of the Portage Guide as a tool of evaluating and supporting the client's overall development.

The objective of my thesis was to highlight the possibility of using special pedagogical methods in the work in child protection units, and to enhance mentally disabled people's involvement in communities and society. The goal was to develop for the family home which was the commissioner of this thesis work practices based on special pedagogical methods, which are usable in everyday life and suitable for their client's age and level of development. Also my goal was to transfer methods that have proved to be useful into the playschool, where the client gets rehabilitative day care. The goals I set, I tried to achieve by having activity moments with the client and planning and preparing proposals for action based on them. Making the necessary materials that were combined with AAC methods was also part of my work.

Key words: special education, special pedagogy, intellectual disability, child protection, augmentative and alternative communication, early childhood education

## SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TOIMEKSIANTO OPINNÄYTETYÖN TAUSTALLA	2
2.1	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tuotokset	2
2.2	Toimintaan osallistuva asiakas ja hyödynsaajat	3
2.3	Toiminnallisen opinnäytetyön rakenne	4
2.4	Tiedonhaun kuvaus ja aikaisemmat tutkimukset	5
3	ERITYISKASVATUS AMMATILLISEN PERHEKODIN JA PÄIVÄKODIN ARJESSA	7
3.1	Lastensuojeluyksiköiden sijoittuminen lastensuojelun ja sijaishuollon kokonaisuuksiin	7
3.2	Eriyiskasvatuksen ja erityispedagogiikan määrittelyä	9
3.2.1	Eriyiskasvatus varhaislapsuudessa	9
3.2.2	Integraatio ja inklusio	10
3.3	Toimintaympäristön merkitys varhaiseriyiskasvatuksessa	11
4	ERITYISPEDAGOGISET MENETELMÄT OSANA KEHITYSVAMMAISEN LAPSEN KASVATUSTA	13
4.1	Kehitysvammaisuus	13
4.2	AAC-keinot puheen kehittymisen ja ymmärretyksi tulemisen avaintekijänä	15
4.3	Portaat-varhaiskasvatusmallin hyödyntäminen lapsen kehityksen tukemisessa	16
5	UUSISTA LEIKEISTÄ OPPIA LAPSELLE JA AIKUISELLE	18
5.1	Värien ja muotojen kautta kohti käsitteellisempää ajattelua	18
5.2	Ulkoilun ja liikunnan iloa kuvin ja tukiviittomin ohjattuna	20
5.3	Askartelua ja kesän muistelua eli kuvareissarin tekoa	22
5.4	Älypuhelinsovellusten avulla kohti puheen tuottamista	23
5.5	Viitottua ja kuvitettua rutiinia rakentamassa	25
5.6	Ensin valitaan leikki, vasta sitten leikitään	27
5.7	Kertaus on opintojen äiti	29
5.8	Toimintaympäristöt kuntoon asiakkaan parhaaksi	30
6	TUTKIMUKSELLISUUS, EETTISYYS JA LUOTETTAVUUDEN RAKENTUMINEN TOIMINNALLISESSA OPINNÄYTETYÖSSÄ	32
7	ARVIOINTI	33
7.1	Toimintatuokioiden itse- ja vertaisarviointien koonti	33

7.2	Päiväkodin ohjeistustilaisuuden arviointi	34
7.3	Toimeksiantajan arvio opinnäytetyöprosessista	35
7.4	Lapsen kehityksen arviointi Portaat-mallin avulla	35
7.5	Tavoitteiden saavuttaminen	36
8	POHDINTA	38
8.1	Luotettavuus ja eettisyys	38
8.2	Työn merkitys ja hyödynnettävyys	40
8.3	Jatkokehittämis ehdotukset	41
	LÄHTEET	43
	LIITTEET	48

# 1 JOHDANTO

Erityispedagogisten menetelmien hyödyntäminen lastensuojelutyössä on tärkeä aihe, jota koskevaa kehittämis- ja tutkimustyötä on kuitenkin tehty vain vähän. Lastensuojeluyksiköissä toteutettavaa erityiskasvatusta ei ole juurikaan tutkittu, vaikka näissä yksiköissä elää runsaasti eri syiden, esimerkiksi kehitysvammaisuuden, vuoksi erityistä tukea vaativia lapsia ja nuoria.

Ammatillinen perhekoti on siellä asuvien lasten koti, joten erityispedagogisia menetelmiä tulee osata käyttää siten, että ne ovat luonnollinen osa näiden lasten arkea. Henkilökohtainen pitkän aikavälin kokemukseni lastensuojeluympäristöistä ensin sijaisperheen biologisena lapsena ja myöhemmin ammatillisen perhekodin työntekijänä sai minut kiinnostumaan aiheesta ja vakuuttumaan sen tärkeydestä.

Sain opinnäytetyön aiheeni työnantajaltani tullessa toimeksiantona, joten työ on aidosti työelämälähtöinen. Toimeksianto oli luoda asiakkaan 3-vuotiaan kehitysvammaisen lapsen kanssa toteutettavia kokonaisvaltaista kehitystä tukevia ja riittävän helppokäyttöisiä erityispedagogisia toimintatapoja perhekodilla tehtävässä työssä käytettäväksi. Myöhemmin kokonaisuus laajentui käsittämään myös toisen asiakkaalle tärkeän ympäristön, eli hänelle lähipäiväkodissa kuntouttavana päivähoitona tarjottavan varhaiskasvatuksen. Seitsemän asiakkaan kanssa toteutetun toiminnallisen tuokion perusteella loin toimintatapoja sekä perhekodin että päiväkodin henkilökunnan käytettäväksi. Tuotin myös sellaisenaan hyödynnettäväksi kelpaavaa materiaalia molempiin ympäristöihin. Tutustuessani työn suunnitelmavaiheessa aiheeseen liittyvään teoretietoon fyysisten ja psyykkisten oppimisympäristöjen merkitys lapsen kehityksen tukena nousi voimakkaasti esiin, ja toteutuksieni ja tehtyjen toimepiteiden avulla pyrin vaikuttamaan sekä asiakkaan fyysiseen että psyykkiseen oppimisympäristöön niin kotona kuin päiväkodissa.

Ohjatessani kehitysvammaista lasta opinnäytetyöni toiminnallisissa osuuksissa oli tärkeää ottaa huomioon sekä hänen vahvuutensa että kehittämistarpeensa.

Toimintatuokioiden periaatteena oli asiakkaan aktiivinen toimijuus.

Lastensuojeluyksiköissä tapahtuvan erityiskasvatuksen ja erityispedagogisten menetelmien lisäksi halusin tuoda esille kasvattajien vastuun kehitysvammaisen ihmisen osallisuuden lisäämisessä.

## 2 TOIMEKSIANTO OPINNÄYTETYÖN TAUSTALLA

Opinnäytetyöprosessini käynnistyi joulukuussa 2012 toimeksiantajan tarjotessa minulle aihetta. Toimeksiantajanani toimivan ammatillisen perhekodin toiveesta kehitän perhekodissa asuvalle lapselle Portaati-varhaiskasvatusmalliin sekä puhetta tukeviin ja korjaaviin AAC-keinoihin pohjautuvaa toimintaa, jonka perusteella asiakkaan toimintaympäristöjä muokataan kehitystä kokonaisvaltaisesti tukevaan suuntaan. Toimeksiantaja on myös työnantajani, joten tunsimme asiakkaana olleen lapsen kanssa toisemme jo ennen opinnäytetyöprosessin alkua. Aiheen käytännönläheisyydestä johtuen koen, että toiminnallinen opinnäytetyö on luonnollinen tapa toteuttaa saamani toimeksianto. Kevään 2013 aikana osa perhekoti-yhteisön aikuisista, minä mukaan lukien, sai ohjausta AAC-keinojen käyttöön Avainsäätö-yhteisön ohjaajalta. Oman toimintavalmiuteni parantamiseksi sain myös lapsen sijoittaneen tahon Kehitysvammahuollon tarjoamaa opastusta Portaati-varhaiskasvatusmallin käyttöön.

### 2.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tuotokset

Opinnäytetyöni tarkoitus on lisätä tietoutta siitä, että erityispedagogisia menetelmiä voi, ja tarvittaessa myös pitää hyödyntää lastensuojeluyksiköissä tehtävässä työssä lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukena. Asiakkaana on kehitysvammainen lapsi, ja toisena tarkoituksena onkin kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden lisääminen yhteisöissä ja yhteiskunnassa.

Opinnäytetyöni päätavoite on kehittää toimeksiantajana olleelle perhekodille erityispedagogisiin menetelmiin pohjautuvia toimintatapoja, jotka ovat arjessa käyttökelpoisia sekä asiakkaan ikä- ja kehitystason kannalta sopivia. Toinen tavoitteeni on siirtää joitakin toimivaksi osoittautuneita käytäntöjä myös päiväkotiin helpottamaan lapsen ja päiväkodin henkilökunnan välistä vuorovaikutusta sekä varmistamaan asiakkaalle tarjottavan tuen kokonaisvaltaisuutta.

Asettamieni tavoitteiden saavuttaminen vaatii minulta syvällistä ja monipuolista tutustumista AAC-keinoihin sekä Portaati-varhaiskasvatusmalliin ja jo olemassa

olevaan tutkimus- ja teorian tietoon. Erilaisia erityispedagogisten menetelmien sovelluksia sisältävien toimintatuokioiden pohjalta luon toimintamalleja, joita sovelletaan kyseisen lapsen kanssa sekä perhekodissa että päiväkodissa.

Opinnäytetyöni konkreettisia tuotoksia ovat perhekodin henkilökunnalle laadittavat toimintaohjeet sekä perhekodin ja päiväkodin käyttöön tuotettavat materiaalit, kuten ruokailualusta, ulko- ja sisäleikkikortit sekä kuvat ja viittomaohjeet arjen siirtymätilanteiden hallintaan.

## 2.2 Toimintaan osallistuva asiakas ja hyödynsaajat

Opinnäytetyöni toiminnan osallistujana ja hyödynsaajana on 3-vuotias poika, jolla on todettu lievä kehitysvamma ja perinnöllinen kromosomipoikkeama. Poika on ollut sijoitettuna ammatilliseen perhekotiin, joka on opinnäytetyön toimeksiantaja, helmikuusta 2012 saakka. Lapsi ilmaisee itseään äänтелеillä ja osoittamalla, mutta hän ei ainakaan vielä juurikaan tuota puhetta. Portaatt-alkukartoituksen mukaan kognitiivinen eli tiedollinen tai tajunnallinen kehitys on kielen kehityksen ohella toinen osa-alue, jolla lapsi ei ole kehittynyt ikätasoonsa nähden normaalisti. Asiakkaan vahvuusalueita ovat perhekotiyhteisön aikuisten arvion perusteella omatoimisuus ja motoriikka. Erityisesti omatoimisuus ja halu kokeilla erilaisia asioita itse näyttäytyvät vahvasti lapsen arjessa. Asiakkaan mielenkiinnon kohteita ovat traktorit ja muut ajoneuvot sekä koneet. Opinnäytetyön toimintaosuuksien suunnittelussa huomioin lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet asiakkaan motivoimisen vuoksi toiminnan painopisteen ollessa kuitenkin erityistä tukea vaatineissa kehityksen osa-alueissa. Asiakas sai päätöksen kuntouttavasta päivähoidosta keväällä 2013, ja aloitti sen omassa lähipäiväkodissään saman vuoden elokuussa. Kodin lähiympäristö on lapselle luontaisin kasvuympäristö, ja valtaosa erityiskasvatettavista lapsista sijoittuukin tavalliseen päiväkotiryhmään (Viittala 2006, 102).

Asiakkaan lisäksi opinnäytetyöni hyödynsaajana on toimeksiantajanani toiminut ammatillinen perhekoti, jonka asiakkaalle tarjoaman kasvatuksen laatu parani erityispedagogisten menetelmien käyttöönoton ja toimintaympäristön muokkaamisen myötä. Myös asiakkaalle kuntouttavaa päivähoitoa tarjoava päiväkoti hyötyy opinnäytetyöstäni saadessaan tapoja lapsen kanssa



kommunikointiin sekä melko tarkkaa tietoa lapsen kasvun ja kehityksen etenemisestä.

### 2.3 Toiminnallisen opinnäytetyön rakenne

Opinnäytetyöni koostui suunnitelmavaiheesta, toiminnallisista osioista ja niiden perusteella tehdyistä toimenpiteistä sekä raportoinnista. Suunnitelmavaiheeseen sisältyi aiheeseen orientoituminen ja omien valmiuksieni lisääminen lähdekirjallisuuteen perehtymällä sekä yhteistyökumppaneiden tarjoamaa ohjausta hyödyntämällä, aikataulutuksen ja toimintakokonaisuuden suunnittelu pääpiirteittäin sekä suunnitelmaseminaari. Viimeisenä tapahtuvaan raportointivaiheeseen kuuluu opinnäytetyöraportin kirjoittaminen ja sen julkaiseminen seminaarissa.

Toimintaosio koostui seitsemästä toimintatuokiosta, joissa lapsi sai leikkiä ja kokeilla uusia asioita ohjatessani ja tarkkaillessani häntä. Suunnitelmavaiheessa olin kaavaillut toimintakertojen määräksi noin kymmentä, mutta työmäärää hallitakseni ja aiheiden tarkentuessa päädyin seitsemään tuokioon. Kuudella kerralla seitsemästä työtoverini toimi tuokion vertaisarvioijana. Yhteensä kolme työtoveriani tai esimiestäni toimi tuokion vertaisarvioijana opinnäytetyöprosessin aikana.

Toimintaosioiden jälkeen, ja osittain jo niiden aikana, havaitsemieni seikkojen ja saamani palautteen perusteella, loin toimeksiantajalle toimintamalleja, ja niihin liittyen lyhyet ohjeistukset perhekodin työntekijöille. Lisäksi luovutin valmistamaani fyysisen toimintaympäristön muokkaamiseen tarkoitettua materiaalia sekä perhekodin että päiväkodin käyttöön. Päiväkodin aikuisille pidin ohjeistustilaisuuden AAC-keinojen käyttöönotosta ja Portaati-mallin hyödyntämisestä sekä asiakkaan lähtötilanteesta pian sen jälkeen, kun asiakas aloitti päivähoitonsa. Suunnitelmavaiheessa tarkoitukseni oli pitää tämän kaltainen tilaisuus myös perhekodin työntekijöille, mutta koska laatimani toimintaohjeet olivat melko yksinkertaisia ja henkilökunta osoitti sitoutuneensa

keinojen käyttöönottoon, koin tilaisuuden melko tarpeettomaksi enkä sellaista järjestänyt.

## 2.4 Tiedonhaun kuvaus ja aikaisemmat tutkimukset

Opinnäytetyöni aiheeseen liittyviä teemoja, kuten varhaiskasvatusta (5183 viitettä kirjastojen yhteistietokanta Melindassa), erityiskasvatusta (2089 viitettä), erityispedagogiikkaa (1292 viitettä), kehitysvammaisuutta (820 viitettä) ja lastensuojelua (3490 viitettä) on kaikkia tutkittu melko paljon, mutta lastensuojelua yhdessä jonkun muun edellä mainitun teeman kanssa käsitteleviä teoksia on tehty hyvin vähän. Hakusanoja yhdistelemällä Melinda-tietokanta antoi seuraavanlaisia tuloksia:

- ”varhaiskasvatus + erityiskasvatus” 285 viitettä,
- ”varhaiskasvatus + erityispedagogiikka” 59 viitettä,
- ”varhaiskasvatus + lastensuojelu” 40 viitettä,
- ”erityispedagogiikka + lastensuojelu” 14 viitettä,
- ”erityiskasvatus + lastensuojelu” 27 viitettä, ”
- ”kehitysvammaisuus + lastensuojelu” 7 viitettä
- ”varhaiskasvatus + kehitysvammaisuus” 13 viitettä.

Kolmen hakusanan yhdistelmillä tulokset olivat:

- ”erityispedagogiikka + lastensuojelu + varhaiskasvatus” 1 viite,
- ”erityiskasvatus + lastensuojelu + varhaiskasvatus” 6 viitettä
- ”erityiskasvatus + varhaiskasvatus + kehitysvammaisuus” 9 viitettä.

Opinnäytetyön asiasanojen ja niiden yhdistelmien lisäksi suoritin hakuja Melinda-tietokannasta seuraavilla termeillä:

- ”erityispedagogiikka + menetelmät” 10 viitettä,
- ”Portaat-varhaiskasvatusohjelma” 4 viitettä
- ”AAC + menetelmät” 27 viitettä.

Kaikki edellä mainitsemani haut on suoritettu joko 30.10.2013 tai 8.11.2013. Tiedon sisäänottokriteereinä olivat julkaisun liittyminen opinnäytetyön aiheeseen, suomen- tai englanninkielisyys sekä 2000-luvulle sijoittuva julkaisuajankohta. Alustavan asiasanahaun jälkeen rajasin materiaalin määrää ja kohdensin sitä paremmin opinnäytetyön aiheeseeni yhdistämällä hakusanoja aiemmin kuvaamallani tavalla. Poissulkukriteerinä oli näin ollen se, että julkaisu ei liittynyt aiheeseeni tai ainoastaan sivusi sitä.

Asiasanoja yhdistävällä tiedonhaulla löydettävissä olevia teoksia, joita käytän opinnäytetyöni lähteinä, ovat Susanna Leppäsen (2010) tutkimus Kehitysvammainen lapsi lastensuojelussa - Kyselytutkimus lastensuojeluyksiköihin, Päivi Pihlajan ja Riitta Viitalan (2004) toimittama Erityiskasvatus varhaislapsuudessa, Kaisu Viittalan (2006) Lasten yhteinen varhaiskasvatus - Erityisyydestä moninaisuuteen ja Markku Jahnukaisen (2012) toimittama Lasten erityishuolto ja opetus Suomessa. Näistä Leppänen, Viittala sekä Jahnukainen yhdistelevät opinnäytetyöni keskeisiä teemoja eli linkittävät lastensuojelun joko kehitysvammaisuuteen, varhaiskasvatukseen tai erityispedagogiikkaan. Stephen von Tetzchnerin ja Harald Martinsenin (2000) Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikaatioon, joka on löydettävissä kuvailemallani haulla, on keskeinen lähde-teos opinnäytetyöni vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä koskevissa osissa. Koska opinnäytetyöni kaltaista, lastensuojeluyksikön sekä päiväkodin ja kehitysvammaisuuden teemoja käsittelevää teoriaa on olemassa erittäin vähän, täydensin opinnäytetyöni teoreettista viitekehystä myös lähteillä, jotka liittyvät suoraan vain johonkin käsittelemistäni aiheista.

### 3 ERITYISKASVATUS AMMATILLISEN PERHEKODIN JA PÄIVÄKODIN ARJESSA

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys rakentuu erityiskasvatuksesta, varhaiserityiskasvatuksesta, AAC-keinoista ja Portaat-varhaiskasvatusmallista erityispedagogisina menetelminä, kehitysvammaisuudesta, ammatillisen perhekodin sijoittumisesta sijaishuollon ja lastensuojelun kokonaisuuksiin sekä ympäristön merkityksestä varhaiserityiskasvatuksessa. Sekä erityiskasvatusta, kehitysvammaisuutta että lastensuojelua on tutkittu melko runsaasti, mutta tutkimustietoa kehitysvammaisuuden tai oppimisvaikeuksien kohtaamisesta lastensuojelulaitoksessa tehtävässä työssä ei ole juurikaan saatavissa. Lisäksi lähes kaikki varhaiskasvatusikäisten kannalta näistä aiheista tehdyt tutkimukset linkittyvät vahvasti päivähoitokontekstiin. Tarja Heino ja Mikko Oranen (2012) huomioivat artikkelissaan Lastensuojelun asiakkaidenkoulunkäynti -erityistäkö? sen tosiasian, että lastensuojelun asiakkaina olevien lasten joukossa on myös niitä, jotka itsetunnon tukemisen ja hienotunteisen huomioinnin lisäksi tarvitsevat myös erityistä opetusta ja kasvatusta, jotta oppimisvaikeuksista kärsivää lasta voidaan auttaa. (Heino & Oranen 2012, 242.)

#### 3.1 Lastensuojeluyksiköiden sijoittuminen lastensuojelun ja sijaishuollon kokonaisuuksiin

Lastensuojeluksi voidaan käsittää suppeasti perhe- ja yksilökeskeisen sosiaalityön osat, joiden tarkoituksena on vaikeaan elämäntilanteeseen joutuneiden lasten ja heidän perheidensä tukeminen selviytymään ongelmistaan sekä tasapainoiseen elämään kasvaminen ja kehittyminen. Jos sana lastensuojelu ymmärretään laajemmassa merkityksessä, siihen kuuluvat myös lasten ja perheiden taloudellinen tukeminen ja asumisen tukeminen sekä keskeiset lapsiperheille suunnatut julkiset palvelut kuten neuvolat, päivähoito ja koulu, ja lisäksi vielä lasten elinolojen kehittäminen ja turvaaminen. (Mikkola 2004, 61.)

Sijaishuolto määritetään tavallisesti lastensuojelulainsäädännön kautta, jolloin sillä tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Tarja Pösö (2004) korostaa artikkelissaan Kasvatustyö sijaishuollossa sitä, että sijaishuoltoa voi ja pitääkin tarkastella myös muilla tavoilla, esimerkiksi

sijoitettujen lasten arjen ja kasvun ympäristönä, rinnakkaisena kotina tai kotien sarjana lastensuojelulapsuudessa, useina samanaikaisina vanhemmuus- ja kasvatussuhteina ja arjen järjestelyinä sekä laajennettuna vanhemmuutena, ammatillisena työnä, julkisen järjestelmän vastuuna ja yksityisyrittäjyytenä. Sijaishuolto on monisisältöinen käsite, jonka eri yhteiskunnalliset ja yksilölliset ulottuvuudet vaativat laajaa tarkastelua. (Pösö 2004, 202.)

Lastensuojelu 2011–tilaston mukaan lastensuojelullisin perustein sijoitettuna oli 14 644 iältään 0–17-vuotiaista lasta, ja kun huomioidaan myös 18–20-vuotiaat yhä sijoituspaikoissa asuneet nuoret aikuiset, oli kodin ulkopuolella lastensuojelullisista syistä asuneiden määrä vuonna 2011 yhteensä 17 409 ihmistä. 0–17-vuotiaista lapsista 1,4 % oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle vuoden 2011 aikana. Sijoitusmuodon mukaan jaoteltuna perheisiin sijoitettuna oli 5840, ammatillisissa perhekodeissa 2825, laitossijoituksissa 6699 ja muissa sijoitusmuodoissa, kuten sijoituksessa oman vanhemman luokse tai itsenäisesti tuetussa asumisessa 2045 lasta ja nuorta. 2000-luvulla kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut yhtä vuotta lukuun ottamatta jokaisena vuonna. (Lastensuojelu 2011.)

Lastensuojelulaitokset ovat merkittävä osa suomalaista lastensuojelua, mutta silti niissä tehtävää työtä on tutkittu Suomessa hyvin vähän. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, koulukodit ja muut näihin rinnastettavat laitokset, joihin lapsi sijoitetaan joko kiireellisenä sijoituksena, avohuollon tukitoimenpiteenä tai huostaanottona. Laitosten nimeämiskäytäntö on kirjavaa, joten laitoksen nimestä ei voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä sen toimintaperiaatteista tai työn käytännönjärjestelyistä. Ammatilliset perhekodit sijoittuvat perhe- ja laitoshoidon väliin, ja niiden toiminta saattaa muistuttaa joko sijaisperhettä, lastensuojelulaitosta tai molempia. (Laakso 2012, 129–131.) Termiin ammatillinen perhekoti sisältyy ajatus turvallisista ja pysyvistä ihmissuhteista sekä ammatillisesta osaamisesta (Laakso 2009, 36). Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistion (2006, 132–133) mukaan onkin toivottavaa, että käsitettä selkiytettäisiin siten, että ammatillisiksi perhekodeiksi kutsuttaisiin niitä yksiköitä, joissa perheen vanhemmat asuvat perhekodeissa ympärivuorokautiseksi yhdessä sijoitettujen lasten kanssa.

### 3.2 Erityiskasvatuksen ja erityispedagogiikan määrittelyä

Erityiskasvatus voidaan nähdä yläkäsitteenä, joka sisältää erityispedagogiikan tieteenalana, koulumaailman käytäntöihin painottuvan erityisopetuksen sekä lähinnä sosiaalihuoltoon viittaavan erityishuollon. (Hautamäki, Lahtinen, Moberg & Tuunainen 2002, 19- 20). Erityiskasvatus sisältää paitsi palveluiden kokonaisuuden, myös sen vuorovaikutuksellisen toiminnan, jossa lapsi on mukana (Pihlaja 2004, 112). Erityiskasvatuksen tarpeellisuutta ja yleisyyttä kuvastaa se, että vuonna 2011 peräti 11,4 % peruskoululaisista sai erityistä tai tehostettua tukea opetuksessa (Erityisopetus 2011).

Kun pedagogista toimintaa toteutetaan lapsen kanssa, tulee lähtökohtana olla lapsen yksilöllisyyden ymmärtäminen ja erilaisuuden hyväksyminen. Pedagogisen työn kohteena tulee olla lapsen jokapäiväinen tukeminen arjessa, ei ainoastaan yksittäiset tilanteet. (Pihlaja 2004, 225.) Riitta Viitala (2004) viittaa artikkelissaan Ideologisia ja pedagogisia lähtökohtia erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimittaessa omaan, vuonna 2000 julkaistuun tutkimukseensa sanoessaan pienryhmätoiminnan yleistyneen päiväkodeissa. Tämä on hyvä asia erityistä tukea tarvitsevan kannalta, kunhan ryhmäjakoon kiinnitetään erityistä huomiota. Onnistunut jako pienryhmiin on mahdollista suorittaa vain, mikäli henkilökunta on havainnoinut riittävästi lasten toimintaa pienryhmissä. Viitala nostaa esiin myös tutkimustuloksissa esiintyneen ristiriidan, jonka mukaan lastentarhanopettajat pitivät sosiaalisen kehityksen tavoitteita erityistä kasvatusta tarvitsevan lapsen tavoitteista tärkeimpinä, mutta silti yksilötyöskentelyä parhaimpana työmuotona näille lapsille. Erityiskasvatusta toteuttavien tahojen haasteena onkin luoda arkisia ryhmätoimintatilanteita, joissa erityiskasvatettavan lapsen yksilölliset tarpeet ja tavoitteet tulevat huomioituiksi. (Viitala 2004, 148.)

#### 3.2.1 Erityiskasvatus varhaislapsuudessa

Kuten erityiskasvatuskin, myös varhaiskasvatus on sekä tieteenala että pedagogista toimintaa. Palvelujärjestelmässä tarjottavasta varhaiskasvatuksesta käytetään nimitystä päivähoito. (Pihlaja 2004, 112.) Lapsilähtöisyys on nykyisin päivähoidossa yleisesti hyväksytty lähtökohta. Marjatta Kalliala (2008) tekee teoksessaan Kato mua - Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? huomion siitä

että lapsilähtöisyydestä, eli lasten tarpeiden etusijalle asettamisesta huolimatta päiväkodin toiminnan on oltava myös aikuisjohtoista, sillä vain aikuiset voivat ottaa vastuun päiväkodin toiminnasta (Kalliala 2008, 19–20).

Kuntouttava päivähoito tarkoittaa sitä, että lääkäri katsoo lapsen tarvitsevan päivähoitoa kuntoutuksellisista syistä hänen kehityksensä edistämiseksi. Sen lähtökohta on normaaliuden periaate, toisin sanoen päivähoito on järjestettävä yleisten varhaiskasvatuspalvelujen piirissä kuitenkin vaarantamatta kehitysvammaisen henkilön lainmukaista oikeusasemaa. (Mäkinen 2008.)

Päivähoito ei ole ainoa varhaiserityiskasvatuksen toteuttaja vaan osa palveluverkkoa, johon saattavat kuulua asiakkaana olevasta lapsesta riippuen esimerkiksi lastensuojelu, lastenneuvola, erikoissairaanhoito, lääkinnällinen kuntoutus tai kehitysvammapalvelut. Tästä syystä varhaiskasvatuksen erityiskasvatuksen suunnitteleminen, toteuttaminen ja arvioiminen muodostavat monimuotoisen kokonaisuuden, johon on syytä paneutua usealla taholla. (Pihlaja 2004, 117.)

### 3.2.2 Integraatio ja inklusio

Integraatiolla tarkoitetaan sitä, että kaksi erillistä osaa yhdistetään niin, ettei lopputuloksesta ole eroteltavissa alkuperäisiä osia. Integraatio voi olla fyysistä, toiminnallista, psykologista ja sosiaalista tai yhteiskunnallista. Stainback, Stainback ja Jacksonin (1992) mukaan inklusio on integraatiota kuvaavampi ja kattavampi termi erityiskasvatuksen järjestämisestä puhuttaessa, koska toisin kuin integraatio, inklusio ei viittaa siihen, että joku olisi jo ulkopuolella, ja nyt otettava mukaan. Inklusio sisältää myös koko henkilökunnan yhteistyön ja vastuun kaikkien lasten kasvatuksesta, kaikkien lasten ottamisen mukaan kaikkiin koulun toimintoihin ja tätä kautta järjestelmän, jossa kaikkien oppilaiden tarpeet otetaan huomioon. (Hautamäki, Lahtinen, Moberg & Tuunainen 2001, 181–186.) Jonna Pulkkinen (2006) tutkimuksen mukaan erityisopettajat pitivät tärkeimpinä inklusion ulottuvuuksista toiminnallista ja sosiaalista integraatiota sekä yhteiskunnallista integraatiota, ja yli 80 % tutkimukseen osallistuneista erityisopettajista piti kaikkia näiden ulottuvuuksien osioita tärkeinä, kun taas

fyysistä integraatiota piti tärkeänä hieman yli 50 % osallistuneista erityisopettajista (Pulkkinen 2006, 69).

Unescon koollekutsumassa konferenssissa Espanjan Salamancassa vuonna 1994 ajatus inklusiosta, eli siitä, että kaikilla lapsilla on oikeus koulunkäyntiin tavallisilla luokilla erityisluokkien asemasta, tuotiin ensimmäistä kertaa esille vaikutusvaltaisen tahon toimesta. Inklusiota kutsutaan toisinaan myös osallistavaksi kasvatukseksi. (Saloviita 2006, 338.) Ajatus inklusiosta on siirrettävissä myös päivähoitokontekstiin, jolloin viitataan siihen, että myös erityiskasvatusta tarvitsevat lapset saavat inklusiivista opetusta lähipäiväkodissaan tai perhepäivähoitopaikassa koko päivähoidossa olonsa ajan (Viitala 2004, 133).

Marshallin, Ralphin ja Palmerin (2002) mukaan inklusio, jossa lähtökohtana ovat kaikille avoimet koulut ja päiväkodit tarpeettomien erityispalveluiden järjestämisen sijaan, voi onnistua vain, mikäli koko organisaatio on valmistautunut ottamaan vastaan kaikenlaisia lapsia ja henkilökunnalle järjestetään mahdollisuus keskustella toiveistaan ja peloistaan. Inklusion vastustaminen on melko yleistä, jolloin yleensä vedotaan henkilökunnan kokemukseen tiedon, taidon ja ajan puutteesta. (Takala 2006, 38.)

### 3.3 Toimintaympäristön merkitys varhaiserityiskasvatuksessa

Fyysisen ja psyykkinen oppimisympäristö ovat merkityksellisiä kuntouttavan varhaiskasvatuksen onnistumisen kannalta. Fyysinen oppimisympäristö muodostuu käytössä olevista tiloista, sekä oppimismateriaaleista ja -välineistä tarkoituksenmukaisine sijoitteluneen. Psyykkisellä oppimisympäristöllä viitataan lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Lapsi muodostaa käsitystä itsestään vuorovaikutustilanteissa saamansa palautteen avulla, joten aikuisen asennoitumisella voi olla suuri vaikutus lapsen itsetunnon kehitykseen. (Suhonen 2006, 51–53.) Lähiympäristön ihmisillä onkin suuri vastuu omien vuorovaikutustapojen pohtimisessa ja mukauttamisessa sekä parhaiksi koettuihin toimintatapoihin sitoutumisessa. Ei riitä, että lähiyhteisön aikuiset tarkastelevat vain oman yhteisönsä toimintatapoja, vaan kommunikaatiossaan apua tarvitsevaa ihmistä on autettava siirtämään hänen hallitsemiaan käytäntöjä myös vieraampiin ympäristöihin. (Pulli, Launonen & Saarela 2005, 19–20.)



Pienelle lapselle on ominaista havainnoida ympäristöään ja olla osa sitä leikin kautta. Leikkiessä lapselle tarjoutuu mahdollisuus käsitellä kokemiaan asioita ja luoda uusia merkityksiä suhteessa ympäristöön ja muihin ihmisiin. Aikuisen tehtävä on pitää huolta siitä, että lapsen saatavilla on fyysisesti ja psyykkisesti turvallinen ympäristö leikkiä varten. (Halenius & Suhonen 2006, 74.) Manninen ym. (2007) lainaavat Antti Kauppia (1993 & 1995) sanoessaan, että kontekstuaalisessa oppimisympäristössä perusajatuksena on oppimisen siirtäminen pois luokkahuoneista todellisiin tai todellisuutta jäljitteleviin ympäristöihin (Manninen, Burman, Koivunen, Kuittinen, Luukannel, Passi & Särkkä 2007, 33). Kuten opinnäytetyöni luvussa 3.1 erityispedagogiikan käytännön toteutukseen liittyen mainitaan, tulisi oppimisen tapahtua jokapäiväisissä arkisissa tilanteissa eikä ainoastaan ennalta määritellyissä opetustuokioissa.

## 4 ERITYISPEDAGOGISET MENETELMÄT OSANA KEHITYSVAMMAISEN LAPSEN KASVATUSTA

Opinnäytetyöni toiminnallisten osuuksien suunnittelun ja toteutuksen yhtenä haastavana tekijänä on se, että asiakas on lievästi kehitysvammainen. Puheen kehityksen viivästymisen vuoksi hän ei aina kykene ilmaisemaan itseään ja toiveitaan, minkä vuoksi juuri AAC-keinojen voi olettaa olevan erityispedagoginen menetelmä, josta asiakas hyötyy. Lapsen kokonaisvaltaista kehitystä tukevaa kasvatusta suunniteltaessa ja toteutettaessa tulee ottaa huomioon puheen ja kommunikoinnin lisäksi paljon muitakin seikkoja. Portaat-varhaiskasvatusohjelman avulla pyrittiin varmistumaan siitä, että opinnäytetyöni tukee asiakkaan kehitystä kokonaisvaltaisesti, ja myös hänen osaamisensa ja vahvuutensa ovat lähtökohtina toimintaa suunniteltaessa.

### 4.1 Kehitysvammaisuus

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987, 2§) määrittelee vammaiseksi henkilön, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Laki (380/1987, 1§) on tarkoitettu edistämään vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Se (380/1987, 3§) velvoittaa kuntia huolehtimaan siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan kuntalaisten tarpeiden mukaisesti. Vammaisuutta kutsutaan kehitysvammaksi, mikäli vamma tai haitta ilmenee ennen 18 vuoden ikää, ja syynä vammaan on synnytyksiä edeltäviä, synnytyksen yhteydessä tapahtuvia vaurioita tai lapsuusiän sairauksia tai tapaturmia. Aina syytä kehitysvammaisuudelle ei saada selville. Kehitysvammaisuus voi asteeltaan vaihdella vaikeasta vammasta lievään oppimisvaikeuteen. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2013.)

Pirjo Somerkivi (2002) sanoo väitöskirjassaan ”Olen verkon silmässä kala - Vammaisuus ja selviytyminen sosiaalisen tuen verkostoissa”, että vammaiset henkilöt käsitetään yleensä vaurion, toimintavajavuuden tai haitan kautta, eivätkä heidän sosiaaliset tai kokemukselliset tekijänsä saa riittävästi huomiota.

Vammaisia tyypitellään stereotyyppien ja myyttien avulla, eikä heillä oleteta olevan muita tarpeita kuin vammasta johtuvat erityiset tarpeet. Myyteissä vammaisuus nähdään yksilön tragediana, eikä ilmiötä kytketä yhteisötasolle. (Somerkiivi 2002, 202- 203.) Vaikka kehitysvamma vaikeuttaa oppimista ja ymmärtämistä, se rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista, ja kehitysvammaisella ihmisellä onkin aina myös vahvuuksia ja kykyjä (Seppälä & Rajaniemi 2012).

Kehitysvammaliiton asiantuntijoiden Heikki Seppälän ja Mari Rajaniemen (2012) mukaan kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella lääketieteellisestä, sosiaalisesta tai toimintakyvyn näkökulmasta. Sosiaalisessa näkökulmassa painottuu kehitysvammaisen henkilön oma suhtautuminen vammaisuuteen sekä yhteiskunnan ja yhteisön vastuu esteettömän ympäristön rakentamisessa. Sosiaalisen näkökulman mukaan muihin ihmisiin liittyvät tekijät kuten riippuvuus, ennakkoluulot ja syrjintä asettavat kehitysvammaiselle rajoitteita itse vamman sijaan. Toimintakyvyn näkökulmassa huomioidaan, että toimintakyky tarkoittaa aina suhdetta ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä.

Toimintaympäristöä muokkaamalla ja tarvittavaa tukea ja apua tarjoamalla muut ihmiset voivat lisätä kehitysvammaisen ihmisen toimintakykyä. Vammaisuudessa on kysymys myös henkilön omasta kokemuksesta. Kuten muutkin, myös kehitysvammaiset määrittelevät itsensä ensisijaisesti vaikkapa sukupuolen, työn ja parisuhteen, eivät kehitysvammaisuuden kautta. (Seppälä & Rajaniemi 2012.)

Vaikka tutkittua tietoa kehitysvammaisuuden ja lastensuojelun yhteydestä on olemassa toistaiseksi vähän, osoittaa Susanna Leppänen (2010) tutkimuksessaan, että tällainen haasteellinen ilmiö on kuitenkin olemassa. Kuten Leppänen pohdinnassaan toteaa: *”Tutkimusaiheeni valintaan vaikutti se, että olen työskennellyt sekä kehitysvammaisten lasten, nuorten ja aikuisten parissa että myös lastensuojelussa lasten ja nuorten parissa. Työssäni olen törmännyt kehitysvammahuollossa lastensuojeluasiakkaisiin ja lastensuojelutyössä kehitysvammaisiin asiakkaisiin.”* (Leppänen 2010, 73.)

#### 4.2 AAC-keinot puheen kehittymisen ja ymmärretyksi tulemisen avaintekijänä

Kommunikaatio on tarkoituksellista viestin välittämistä. Se on sekä tiedostettuja että tiedostamattomia osatekijöitä sisältävä vuorovaikutustapahtuma, johon kuuluu kuunteleminen, puhuminen, lukeminen ja kirjoittaminen, sekä lisäksi ilmeet, eleet, viittomat ja muut puhekielestä riippumattomat kommunikointitavat, joita myös puhumattomat kehitysvammaiset voivat käyttää. 1970-luvulta alkaen on kehitetty menetelmiä, joiden avulla kehitysvammaisia lapsia voidaan opettaa käyttämään korvaavia kommunikaatiotapoja ja viittomia. Mikäli lapsi ei oppinut puhumaan, etsittiin hänelle vaihtoehtoinen kommunikointikeino, kuten viittominen. (Ikonen 1996, 1–3.)

Lyhenne AAC tulee sanoista Augmentative (tukeva, vahvistava), Alternative (vaihtoehtoinen, korvaava) ja Communication (kommunikaatio) (Leppänen 2007, 17). Suomenkielinen, ja kuvaavampi vastine termille on puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio. Myös termiä vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät käytetään toisinaan AAC-keinoista puhuttaessa. (Pollari 2011, 4.) Puhetta korvaava kommunikointi on kyseessä silloin, kun ihminen suorassa vuorovaikutustilanteessa kommunikoi viittomin, graafisin merkein, morseaakkosin tai kirjoittamalla. Puhetta tukevan kommunikoinnin tarkoituksena on sekä edistää ja täydentää puheilmaisua että varmistaa niitä käyttävän ihmisen ymmärretyksi tulemistä. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20.)

Huhtasen (2001) mukaan AAC-keinojen käyttäjä on ihminen, jonka puhutun kielen käyttöä jokin vamma tai haitta rajoittaa. Käsitteenä AAC sisältää käytetyn menetelmän ja ympäristön eli fyysisen toimintaympäristön ja psyykkisen toimintaympäristön, eli muut ihmiset ja vuorovaikutuksen heidän kanssaan. AAC-keinot voidaan jaotella ele- ja viittomakommunikointiin, graafiseen kommunikaatioon sekä esinekommunikaatioon. (Ketonen, Palmroth, Röman, Salmi & Poikkeus 2004, 177.) AAC-keinot voidaan jaotella myös avusteiseen ja ei-avusteiseen kommunikointiin. Avusteista kommunikaatiota ovat tilanteet, joissa käyttäjä valitsee ilmaukset jo olemassa olevista vaihtoehdoista, kuten graafista merkkiä tai kuvaa osoittaessaan. Ei-avusteista kommunikaatiota käytettäessä

merkki luodaan itse, esimerkiksi muodostamalla käsillä tukiviittoma tai morsettamalla. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 21.)

#### 4.3 Portaat-varhaiskasvatusmallin hyödyntäminen lapsen kehityksen tukemisessa

Portaat-varhaiskasvatusohjelma pohjautuu Bluman, Shearerin, Frohmanin ja Hilliardin (1976) teokseen *Portage Guide to Early Education*. Portaat-ohjelman suomenkielisen version julkaisi Kehitysvammaliitto ry vuonna 1986. Suomalainen Portaat-ohjelma sisältää lapsen kehityksen arvioinnin, tavoitteiden asettamisen sekä edistymisen seuraamisen sekä työntekijöiden koulutuksen ja ohjauksen. Portaat-varhaiskasvatusmallissa lapsen kehittyminen ikävuosina 0–6 esitetään erilaisina sosiaalisina, kognitiivisina, kielellisinä, motorisina ja omatoimisuuteen liittyvinä taitoina. Taitoja on yhteensä 580, ja ne on jaoteltu edellä mainittujen teemojen mukaan sekä asetettu edistymisen seuraamisen helpottamiseksi tyypilliseen ilmaantumisjärjestykseen. Lisäksi vauvan kehitys muodostaa oman 45 kohdan kokonaisuuden, jota ei ole jaoteltu kehityksen osa-alueittain. (Saarela 2005, 339–340.) Portaat-varhaiskasvatusohjelma on poistettu Kehitysvammaliiton julkaisumyynnistä, mutta se on edelleen toimiva työväline lapsen kehityksen seurantaan ja tavoitteelliseen vaiheittain etenevään kuntoutukseen sekä kasvatukseen. Lisäksi Portaat-varhaiskasvatusohjelma on helppokäyttöinen, eikä se sulje pois muiden tarvittavien työmenetelmien käyttöä. Portaat-ohjelman lisäksi Kehitysvammaliitto ry on tuottanut suomenkieliset versiot myös Pikku-Portaista ja Päiväkot-Portaista. (Piiroinen 2008.)

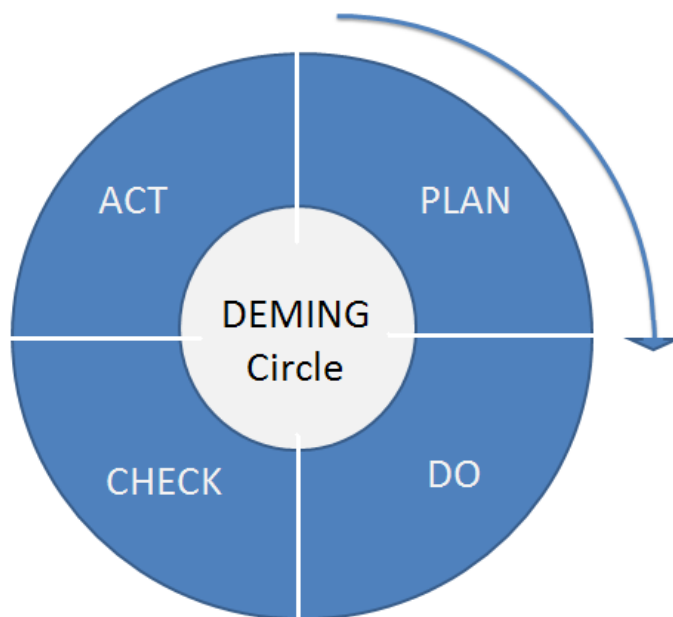
Kieli on tärkeä kommunikaation väline, jonka avulla lapsi voi ymmärtää muita ihmisiä. Tavallisesti puheen kehitys etenee äänien kuulemisen, ääntelyn ja jokeltelun kautta merkityksellisiksi sanoiksi ja lauseiksi. Kommunikoida on mahdollista myös ilman sanoja, olennaisempaa on voida ottaa vastaan viestejä ja ilmaista itseään muille. Portaat-aineistossa kielen alue perustuu puhuttuun kieleen, eikä sitä korvaavia kommunikaatiokeinoja ole otettu huomioon. Kehityksessään viivästyneellä lapsella saattaa kuitenkin olla kielellisiä

erityisvaikeuksia, joiden vuoksi puhetta korvaavien kommunikaatiokeinojen harjoittelu on syytä aloittaa mahdollisimman varhain. Lapsen oppimat vaihtoehtoiset kommunikaatiokeinot on silti huomioitava ja kirjattava näkyväksi kielen kehitystä kuvattaessa. Kognitiivinen kehitys tarkoittaa ympäristön asioiden ja esineiden tiedollisen hallinnan kehitystä. Lapsi oppii käyttämään esineitä tarkoituksen mukaisesti, jonka jälkeen esineiden ja asioiden pysyvyyden hahmottamisen kautta on vähitellen mahdollista edistyä asioiden hallitsemiseen käsitteellisellä tasolla. Tämä edellyttää toki riittävää kielellistä kehitystä. Muistin kehittyminen on älyllisen toiminnan laajenemisen ja vakiintumisen tärkeä tavoite, ja täten myös oleellinen osa kognitiivista kehitystä. (Tiilikka & Hautamäki 1986, 3–4.)

Vuorovaikutus ympäristön kanssa on välttämätöntä lapsen inhimillisen kehityksen kannalta. Sosiaaliset perustaidot, joita lapsi oppii jäljittelemällä, osallistumalla toimintaan ja kommunikoimalla ovat kytköksissä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisten yhteisöjen elämään, joten toivottu sosiaalinen käyttäytyminen vaihtelee hieman yhteisöstä riippuen. Omatoimisuuteen liittyvät taidot, kuten kyky selviytyä ruokailusta ja pukeutumisesta sekä huolehtia puhtaudesta ja siisteydestä, kytkeytyvät vuorovaikutukseen ja perheen sosiaalisiin tapoihin. Portaatt-mallissa omatoimisuus on kuitenkin irrotettu omaksi alueekseen, koska näiden taitojen merkitys perheen arjen sujuvuudelle ja lapsen persoonallisuuden kehitykselle on suuri. Motoriikka on kehon ja jäsenten liikkeiden hallintaa. Portaatt-mallissa motoriikan alueen taidot on jaettu tasapainoon ja liikkumiseen sekä käden käyttöön. Liikkumatta ja hallitsematta kehonsa toimintaa ei lapsi voi esimerkiksi hymyillä, syödä ruokaa itsenäisesti tai noutaa haluamaansa esinettä, joten motorisilla taidoilla on suuri merkitys myös muiden taitojen oppimisien välineenä. (Tiilikka & Hautamäki 1985, 3–4.)

## 5 UUSISTA LEIKEISTÄ OPPIA LAPSELLE JA AIKUISELLE

Opinnäytetyöni toiminnallisten osioiden tarkoituksena oli kartoittaa asiakkaan ja toimeksiantajan tarkoituksiin sopivia erityispedagogisia menetelmiä, ja muokata näistä toimivia käytäntöjä lapsen eri toimintaympäristöihin, eli perhekotiin ja päiväkotiin. Kuten luvuissa 3.1 ja 3.3 todetaan, erityispedagogiikkaa toteutettaessa oppimista tulisi tapahtua arkisissa tilanteissa, psyykkisesti sopiviksi muokatuissa oppimisympäristöissä. Opinnäytetyöhöni kuului yhteensä seitsemän toimintakertaa. Näistä kuusi oli asiakkaan kanssa toteutettuja leikkituokioita ja yksi päiväkodin henkilökunnalle pidetty AAC-keinojen ja Portaati-mallin esittelytilaisuus. Jokaiseen toimintakertaan kuului suunnittelu- (Plan), toteutus- (Do) ja arviointivaihe (Check). Nämä vaiheet toimivat Deming-ympyrän eli PDCA-ympyrän (Kuvio 1) mukaisesti toiminnan kehittämisen (Act) perustana.



Kuvio 1. Deming-ympyrä (Wikimedia Commons 2013)

### 5.1 Värien ja muotojen kautta kohti käsitteellisempää ajattelua

Ensimmäinen toimintatuokio koostui tilanteeseen orientoitumisesta lyhyen sadun avulla, väritunnistein helpotetun muotolautapalapelin kokoamisesta sekä etsimisleikistä, jossa asiakas yritti etsiä erivärisiä ja -muotoisia esineitä kolmesta vetoketjullisesta laukusta. Tuokion kokonaiskesto oli noin 35 minuuttia, jonka

ajan lapsi jaksoi keskittyä toimintaan hyvin. Koko tuokion ajan käytin toiminnan ohjaamisen apuna kuvia ja tukiviittomia.

Orientoivaksi saduksi olin valinnut kirjan Muumipeikko ja kesä. Kyseessä on lyhyt, kuvitettu teos ja äänitehostein varustettu teos, jota lukiessa asiakas osallistui toimintaan tuottamalla tietyn äänen painikkeella kuvan mukaisesta vihjeestä. Tarina oli kestoaltaan lyhyt, ja asiakas jaksoi kuunnella valiten pääsääntöisesti oikean äänipainikkeen painamisen oikeaan aikaan.

Muotolautapalapelin kokoamisen tarkoitus oli auttaa asiakasta hahmottamaan paremmin muotoja ja värejä, jotta ilmaisu ja ajattelu saisivat lisää käsitteellisyttä sen sijaan että perustuisi ainoastaan henkilöiden ja esineiden nimeämiseen esimerkiksi osoittamalla. Portaatt-mallin kognitiivisen kehityksen kohdat 34 ”Löytää värin mukaisen parin esineelle (3 eri väriä)” ja 39 ”Yhdistää geometrisen muodon saman muodon kuvaan tai piirrokseen” olivat käytössä hieman soveltaen. Värit ja muodot olivat asiakkaalle hieman vaikeampia kuin oletin, mutta myös onnistumisia tuli hetken harjoittelun jälkeen. Tämä viittaa toisaalta harjoituksen liialliseen haastavuuteen ja toisaalta taas aiheen opetteluun tarpeellisuuteen.

Piilotettujen esineiden etsiminen vetoketjullisista laukuista oli asiakkaalle mieleistä toimintaa. Eri muotoja ja värejä symboloivien rakennuspalikoiden lisäksi etsittävänä oli myös pikkuautoja ja -traktoreita, jotka asiakkaan suurena kiinnostuksen kohteena auttoivat keskittymään harjoitukseen vielä senkin jälkeen, kun rakennuspalikat eivät enää ylläpitäneet lapsen mielenkiintoa. Harjoituksen edetessä kätkin useamman esineen kerrallaan, jolloin asiakkaan tehtävänä oli löytää juuri se esine, jota kulloinkin pyysin. Tämä onnistui yllättävänkin hyvin. Tähän kenties vaikutti se, että pyytäessäni etsimään esineen tein sen sekä sanallisesti, kuvasta osoittaen että tukiviittomaa käyttämällä. Kuten palapelin kokoamisessa, myös tässä harjoitteessa sovellettiin Portaatt-mallin kognitiivisen kehityksen osion kohtia 34 ja 39. Piiloina olleet laukut olivat tarkoituksella vetoketjullisia, jotta harjoittaisimme Portaatt-mallin omatoimisuus-osion kohtaa 24 ”Sulkee ja avaa suuren vetoketjun (kiinnittämättä alkua).

Kielen kehitys sai tässä tuokiossa harjoitusta käytettyjen AAC-keinojen eli kuvien ja tukiviittomien kautta. Asiakas tuntui hyväksyvän kuvien käytön



kommunikointimenetelmänä, mutta tukiviittomia näyttäessäni hieman arasteli ja muutaman kerran käänsi katseen pois viittoessani ohjetta. Portaati -mallin kieliosan kohta 16 ”Osaa ’antaa’ ja ’näyttää’ pyydettyä” esiintyi myös toiminnan aikana. Pyrin etukäteen valitsemaan käytettävän tilan siten, ettei siellä olisi liikaa esimerkiksi toimintaan liittymättömiä leluja tai muita ihmisiä häiritsemässä asiakkaan keskittymistä. Tämä onnistui melko hyvin, vaikkakin kaapissa lasioven takana olleet lautapelit veivät asiakkaan huomion hetkeksi pois toiminnasta. Ensimmäisestä toimintakerrasta jäi minulle positiivinen kuva, ja asiakaskin vaikutti viihtyneen, joten pohjan luominen myöhempiä kertoja varten onnistui. Negatiivisina asioina huomioin tuokiosta muotolautapalapelin liiallisen haastavuuden sekä käytössä olleiden tukiviittomien liian suuren kappalemäärän. Tällä toimintakerralla vertaisarviointia ei ollut saatavilla, ja itsearviointiin palaan vielä opinnäytetyön luvussa 7.

## 5.2 Ulkoilun ja liikunnan iloa kuvin ja tukiviittomin ohjattuna

Toinen toimintatuokio keskittyi ulkona leikkimiseen ja liikkumiseen. Toisellakin toimintakerralla käytin ohjauksessani jatkuvasti sekä kuvia että tukiviittomia puhutun puheen rinnalla, eli AAC-keinot olivat käytössä. Portaati -mallissa esiintyvistä taidoista harjoittelimme motorisia taitoja, vaatteiden pukemista ja riisumista sekä ohjeiden ymmärtämistä. Toimintakokonaisuuden pitkän aikavälin tavoitteena on kehittää asiakkaan sosiaalisen leikin taitoja, mutta silti suoritimme tämän tuokion ilman muiden lasten läsnäoloa. Syy tähän oli se, että opeteltavien asioiden yrittäminen ja ymmärtäminen on todennäköisempää, mikäli asiakkaan keskittymisen pysyy ohjauksessani sitä kautta tekemisessä. Sekä minä että muut perhekodin aikuiset kokivat, että valmiutta ryhmäleikkeihin oli syytä pyrkiä kehittämään jo ennen päivähoidon alkamista.

Pidin ehdottoman tärkeänä, että lapsi valitsee etukäteen itselleen mieleisen tekemisen kuvina ja viittomina tarjoamistani vaihtoehtoja. Tämä oli tärkeä tavoite, koska asiakkaan leikki ulkona oli tuolloin lähes aina omatoimista mutta päämäärättömältä vaikuttavaa yhden asian toistamista. Kuvat ja viittomat olivat saatavillani valmistamissani ulkoleikkikorteissa, joissa toisella puolella oli toiminnan kuva ja toisella puolella kuvaan liittyvä viittoma, mikäli tällainen oli

saatavilla. Näin viittomaohje ohjaavaa aikuista varten oli mukana viittomisen helpottamiseksi. Käyttämäni ulkoleikkikortit olivat kokeiluversio, joita hyödyntäen valmistin opinnäytetyöni tuotoksiin lukeutuvat ulkoleikkikortit (kuvat 1 ja 2) toiminnan suunnittelemisesta ennalta, ja leikin on mahdollista alkaa kehittyä kohti päämäärätietoisempaa toimimista.



Kuva 1. Ulkoleikkikortin kuvapuoli.



Kuva 2. Ulkoleikkikortin viittomaohjepuoli.

Toimintakerran rakenne ja kesto tarkentuivat toimintakerran aikana, koska asiakas itse valitsi mieleisensä aktiviteetin ja vaihtoehtoista, joita olivat pyöräileminen kolmipyörällä, trampoliinilla hyppiminen, ruohonleikkuuleikki, keinuminen ja

hiekkaleluilla leikkiminen. Asiakkaan kehitystä tarkkailin soveltaen seuraavia Portaatt-mallin mukaisia taitoja:

- Sosiaalinen kehitys 50 ”Valitsee pyydettyä kahdesta vaihtoehdosta”,
- Kieli 30 ”Vastaa kyllä/ei kysymyksiin myöntävästi tai kieltävästi”,
- Kognitiivinen kehitys 22 ”Yhdistää esineen saman esineen kuvaan”,
- Omatoinisuus 21 ”Riisuu kengät, kun nauhat on avattu
- Omatoinisuus 35 ”Pantaa kengät jalkaansa”
- Motoriikka 107 ”Ajaa kolmipyöräisellä ja osaa vaihtaa suuntaa”,
- Motoriikka 86 ”Juoksee kymmenen askelta käsien ollessa liikkeessä mukana” ja
- Motoriikka 100 ”Hyppää 5 cm:n korkeudella olevan narun yli”.

Vaadin asiakasta leikkimään jokaista valitsemaansa leikkiä ainakin hetken, jotta ajatus toiminnan suunnittelusta etukäteen alkaisi iskostua pojan mieleen. Tuokion aloitus ja lopetus tapahtuivat sisätiloissa, jotta saimme tilaisuuden harjoitella kenkien pukemista ja riisumista. Luimme alussa sadun tuokion alkamisen merkiksi, ja myös lopussa pyrimme lukemaan satua. Tämä ei kuitenkaan onnistunut asiakkaan huomattaessa karkkipäivää varten varatut karkit kesken lukemisen. Pääosin tuokio sujui hyvin sekä itse- että vertaisarvioinnin mukaan. Vertaisarvioija mainitsi erityisen positiivisena seikkana ulkoleikkikortit, jotka ovat käyttökelpoista materiaalia myös vapaamuotoisempaan ulkoiluun lapsen kanssa. Tämän, kuten muidenkin tuokioiden arviointia käsittelem lisää luvussa 7.

### 5.3 Askartelua ja kesän muistelua eli kuvareissarin tekoa

Kolmannen toimintakertana oli vuorossa askartelu, josta asiakkaalla ei tietääkseni ollut aikaisempaa kokemusta. Yhdessä lapsen kanssa askartelimme kuvitetun ruokailualustan päiväkotiin sekä kuvallisen reissuvihkon. Ruokailualusta oli jo käytössä perhekodissa, ja nyt teimme päiväkodin tarpeisiin mukaillun version, jotta, asiakkaan itseilmaisu olisi mahdollista päiväkodin ruokailutilanteissa. Kuvareissaria varten, muistelimme valokuvien avulla asiakkaan kesään kuuluneita

tapahtumia, ja askartelimme näistä tarinoita vihkoon. Kuvareissari on tarkoitettu lapsen elämässä tapahtuneiden asioiden dokumentointiin niin kotona kuin päiväkodissa. Varsinkin erikoisempia asiakkaalle tapahtuneita asioita, kuten lomamatkoja muistelemalla pyrin lisäämään asiakkaan aikakäsitystä, eli sitä että tämän hetken lisäksi on olemassa menneisyys ja tulevaisuus. Kuvareissari on hyödynnettävissä myös lapselle luettavana iltasatuna. Ajatus kuvallisen reissuvihkon käyttöönotosta asiakkaan arjessa oli lähtöisin Avainsäätiön yhteisönohjaajalta.

Askarrellessamme asiakas sai mahdollisuuden kynien, saksien sekä liimapuikon käytön opetteluun. Askartelu oli pojalle etukäteen vierasta, mutta hän oli siitä erittäin innoissaan. Portaatt-mallin kannalta tuokio painottui motoriikkaan, ja esille tulivat muun muassa taidot 73 ”Taittaa paperin kahtia mallin mukaan”, 82 ”Leikkaa saksilla” sekä 95 ”Leikkaa viivan pitkin (20 cm:n suora viiva) poikkeamatta viivalta yli puolta senttiä”. Myös Kognitiivisten taitojen osion kohdat 28 ”Piirtää pystysuoran viivan mallin mukaan” ja 29 ”Piirtää vaakasuoran viivan mallin mukaan” saavutettiin toiminnan aikana. Koska lyhyen sadun lukeminen tuokion alussa ja lopussa oli toiminut edellisen kerran lopetusta lukuun ottamatta, teimme niin myös tässä tuokiossa. Ensimmäisen toimintakerran tapaan käytimme kirjoja, jossa asiakas itse tuotti ääniä painikkeita painamalla.

Itsearviointinnissa koin tuokion onnistuneeksi, joskin Portaatt-mallin mukaisten taitojen opettelu mielestäni korostui hieman AAC-keinoja enemmän. Vertaisarvioija oli pääosin erittäin tyytyväinen tuokion kulkuun, mutta toivoi monipuolisempaa kuvien käyttöä sekä selkeämpää lapsen ”pysäyttämistä” tukiviittomilla ohjatessa. Saamani palaute näistä asioista oli mielestäni aiheellista ja hyödyllistä.

#### 5.4 Älypuhelinsovellusten avulla kohti puheen tuottamista

Anna Ikonen (2007) on tutkinut älypuhelinsovellusten käytön vaikutusta kommunikaatioon, ja hänen tutkimustulostensa mukaan Imagetalk Symbol Writerin kaltaisen sovelluksen käyttö voi lisätä sekä kommunikointitilanteiden että kommunikaatiokumppaneiden määrää. Opinnäytetyössäni hyödynsin kaupallisia älypuhelinsovelluksia, joita ei ole suunniteltu nimenomaan

kommunikaation apukeinoiksi. Tavoitteena olikin kommunikaation kehittämisen lisäksi harjoittaa asiakkaan ongelmanratkaisutaitoja sekä hienomotoriikkaa.

Käyttämistämme sovelluksista varsinkin Talking Larry, lapsen puhetta matkiva hullunkurinen lintu, osoittautui odotusteni mukaisesti erinomaiseksi keinoksi motivoida lasta toistamaan erilaisia äänteitä ja joitakin sanoja. Tuokion päätavoite olikin motivoida asiakasta tuottamaan ääniä suullaan. Keväällä 2013 perhekoti yhteisölle tarjotun AAC-ohjauksen ja lapsen ääntä matkiviin leluihin osoittaman kiinnostuksen perusteella osasin odottaa lapsen innostuvan kyseisen sovelluksen käytöstä, ja käytimmekin paljon aikaa tähän harjoitteeseen. Asiakas osasi tuokion suorittamisen aikaan tuottaa jonkin verran erilaisia äänteitä ja muutaman yksittäisen sanan, joita käytti erittäin harvoin. Toisin sanoen 3,5-vuotiaan asiakkaan kanssa harjoittelemamme kielelliset taidot olivat aivan Portaatt-mallin alkupäästä, toisin sanoen 0–1- ja 1–2-vuotiaille tyypillisesti ilmaantuvia taitoja. Jotta lapsella olisi mahdollisuus tulla paremmin ymmärretyksi, koin puhumisen ja muiden kommunikointikeinojen harjoittelun erityisen tärkeäksi tavoitteeksi.

Talking Larryn ohella harjoittelimme sovellusten avulla palapelin tekoa, eläimen kuvan ja äänen yhdistämistä sekä oikean pään, hännän ja vartalon yhdistämistä toisiinsa valikosta rullaamalla. Aiemmillä toimintakerroilla hyödyntämäni sadunluku tuokion alussa ja lopussa ei tällä kerralla ollut käytössä, vaan aloitimme tuokion tutustumalla laitteen ja kosketusnäytön käyttöön Baby app-sovelluksella, jossa asiakas sai yrittää rikkoa kuvaruudulla liikkuvan munan kuorta koskettamalla sitä. Baby app olikin asiakkaalle toiseksi mieluisin käyttämämme sovellus heti Talking Larryn jälkeen. Laitteen kosketusnäyttöominaisuus oli toteutuksen kannalta olennaista, sillä asiakkaan taidot ja ymmärrys riittivät sen käyttöön, toisin kuin esimerkiksi hiiren ja näppäimistön käsittelyyn.

Pyrin, ja mielestäni myös kohtalaisen hyvin onnistuin soveltamaan Portaatt-mallia älypuhelinsovellusten avulla. Harjoitteiden valintaan olisin sekä itseni että vertaisarvioijan mielestä kiinnittää vielä enemmän huomiota, mutta kompensoin tätä antamalla asiakkaalle mahdollisuuden toimia kauemmin niiden sovellusten parissa, jotka häntä eniten kiinnostivat. Aiemmin mainitsemani kielellisten harjoittelun lisäksi asiakas opetteli kognitiiviseen kehitykseen liittyviä taitoja,

kuten 48 ”Yhdistää yhden yhteen (kolme tai useampia esineitä)” ja 60 ”Kokoaa kuusiosaisen palapelin tai muotolaudan”. Myös lapsen hienomotoriikka harjoittui kosketusnäyttöä käyttäessä, vaikka 1980-luvulla suomennetusta Portaati-mallista ei ymmärrettävästi löydy kosketusnäytön käyttämiseen liittyviä taitoja.

Ensin suunnittelemani oli tuokion toteuttaminen kosketusnäytöllisellä kannettavalla tietokoneella eli tabletilla. Lopulta valitsin älypuhelinsovellukset, koska perhekodin henkilökunnalla on useammin mahdollisuus käyttää nimenomaan niitä, ja pyrin opinnäytetyössäni saamaan aikaan mahdollisimman käyttökelpoisia ja hyödynnettäviä toimenpide-ehdotuksia. Älypuhelimien tabletteja pienempi näyttö arvelutti minua hieman ennen tuokion toteutusta, mutta itse toimintaa se ei haitannut. Tukiviittomat, ja varsinkin kuvat olivat nyt käytössä aiempaa vähemmän, asiakkaan seurattessa puhelimen ääniä ja kuvia. Viittomia onnistuin kuitenkin hyödyntämään lapselle neuvoja antaessani, ja ensimmäistä kertaa toimintatuokioideni aikana hän yritti jäljitellä käyttämäni viittomaa huitomalla ilmaa käsillään.

## 5.5 Viitottua ja kuvitettua rutiinia rakentamassa

Viidennen toimintakerran ajatus poikkesi hieman muista tuokioista, sillä tavoitteena oli luoda säännöllisesti asiakkaan arjessa toistuva rutiini, jonka aikana tukiviittomia sekä kuvia käytetään tehostetusti ja tavoitteellisesti muun kevyemmän käytön lisäksi. Hakutilanne päiväkodista kotiin valikoitui toteuttamiselle sopivaksi hetkeksi, koska silloin perhekodin työntekijöillä on aikaa paneutua tuokion huolelliseen läpivientiin. Tuokio ei ollut yhtä leikinomainen kuin aikaisemmat, joten varauduin ennalta siihen, että asiakkaan motivoiminen tulee vaatimaan minulta aiempia kertoja enemmän paneutumista. Asiakas kuitenkin suhtautui toimintaani melko suopeasti, eikä toteutuksessa juurikaan ilmennyt ongelmia. Perhekodin työntekijöille kuvailin ohjeistuksessani tilannetta asiakkaan päivähoidon liittyvänä ”läksynä”.

Päiväkodilta alkanut toimintatuokio sisälsi ulkovaatteiden pukemisen siellä, lyhyen kävelymatkan, ulkovaatteiden riisumisen kotona eli perhekodilla, ulkovaatteiden ja repun naulakkoon laittamisen, wc:ssä käynnin sekä mieleisen tekemisen valitsemisen. Asiakas suoritti toiminnot itse minun ohjatessa puuheella, kuvin ja

viittomin sekä avustaessa tarvittaessa. Tarpeelliset askareet suoritettuaan asiakas jäi tyytyväisenä leikkimään autoilla haettuaan sitä ennen itse hanasta vettä juotavaksi. Tämän Portaati-mallin taidon 39 ”Ottaa vettä juodakseen hanasta ilman apua, kun tuoli tai rappu on saatavilla” lisäksi asiakas harjoitteli taitoja 31 ”Kuivaa kätensä annettuun pyyhkeeseen ilman apua”, 35 ”Pantaa kengät jalkaansa”, 42 ”Pantaa takkinsa sopivalla korkeudella olevaan naulaan” ja 54 ”Pukeutuu itse (autetaan pään yli paitojen pukemisessa ja vaateiden kiinnittämisessä)”. Edellä mainitut taidot kuuluvat Omatoimisuus-osioon. Tuokiota ennen valmistetut vaatteiden pukemista ja riisumista tukemaan tarkoitettut viittomaohjeet jäivät pysyvästi päiväkodin ja perhekodin aikuisten käytettäväksi sekä päiväkodin että kodin eteiseen (kuvat 3 ja 4).



Kuva 3. Perhekodin eteisen viittomaohjeet.



Kuva 4. Pukea.

Itsearvioinnissa totesin tuokion onnistuneeksi, joskaan asiakas ei siitä aivan muiden tuokioiden tapaan innostunut. Oletan tämän johtuneen toiminnan keskittymisestä velvollisuuksien suorittamiseen leikin sijaan. Myös vertaisarvioijan mukaan tuokio oli asiakkaalle erittäin hyödyllinen, mutta sisälsi aiempia tuokioita vähemmän leikkisyyttä ja joustovaraa.

## 5.6 Ensin valitaan leikki, vasta sitten leikitään

Opinnäytetyöni kuudennen toimintakerran aihe oli sisätiloissa leikittävät leikit. Tietyllä tapaa toimintakertaa voi pitää toisella toimintakerralla toteuttamani ulkoleikkituokion sisätiloissa tapahtuneena vastineena. Tälläkin kerralla asiakas valitsi mieleisensä tekemisen ennen leikin aloittamista kuvina ja viittomina tarjoamistani vaihtoehtoista, eli harjoittelimme jälleen tekemisen ennalta suunnittelua. Siirtyminen leikistä toiseen tapahtui jälleen puhella, viitotusti ja kuvin ohjaten. Kuvat ja viittomat olivat käytössäni sisäleikkikorttien (Kuvat 5 ja 6) muodossa. Kuten ulkoleikkikorteissakin toisella puolella korttia oli toiminnan kuva ja toisella puolella mahdollinen viittoma. Näin viittomaohje ohjaavaa aikuista varten oli mukana viittomisen helpottamiseksi. Kortit jäivät perhekodin työntekijöiden käytettäväksi, ja myöhemmin tein niistä hieman muokatun version myös päiväkotiin sieltä tulleiden toiveiden perusteella.



Kuva 5. Sisäleikkikortin kuvapuoli





Kuva 6. Sisäleikkikortin viittomaohjepuoli

Tällä kerralla osallistuin ohjaamisen lisäksi toimintaan ikään kuin lapsen roolissa tarkoitukseni harjoittaa asiakasta muun muassa seuraavissa Portaati-mallin Sosiaalisen kehityksen taidoissa: 42 ”Jakaa pyydettyä esineen tai ruuan toisen lapsen kanssa”, 50 ”Valitsee pyydettyä kahdesta vaihtoehdosta”, 53 ”Noudattaa leikin sääntöjä jäljitellen muiden lasten toimintoja” ja 59 ”Odottaa vuoroaan”. Vaikka tavoitteena on kehittää lapsen kykyä leikkiä yhdessä ikätoveriensa kanssa, en ottanut tuokioon leikkikavereiksi muita lapsia, sillä halusin pitää keskittymiseni asiakkaan tekemisessä ja hänen ohjaamisessaan.

Sosiaalisten taitojen lisäksi harjoitin asiakasta Portaati-mallin mukaisesti myös muilla kehityksen osa-alueilla. Esimerkkejä asiakkaan opettelemista taidoista ovat Motoriikka 48 ”Kierittää palloa mallin mukaan”, Kognitiivinen kehitys 56 ”Rakentaa sillan kolmesta palikasta mallin mukaan” ja Kieli 60 ”Noudattaa kehoitusta, joka sisältää kaksi erillistä ohjetta. Opeteltavat taidot olin ”naamioinut” osaksi leikkejä, joita olivat palapelin tekeminen, kirjan lukeminen, autoleikki, pallon vierittäminen ja kiinniottaminen sekä rakennuspalikoilla leikkiminen. Kuten ulkoleikkituokiossakin, myös tällä kerralla vaadin lasta leikkimään valitsemaansa leikkiä ainakin hetken, ja mutta leikkien järjestys ja kestot määräytyivät asiakkaan tahdon mukaan.

Vertaisarvioinnissa sain hyvää palautetta siitä, että asiakkaan alun pahantuulisuudesta huolimatta sain hänet motivoitua mukaan toimintaan. Positiivista palautetta sain myös viittomien onnistuneesta käytöstä, jonka myös itse arvioin sujuneen erittäin hyvin. Tämän tuokion aikana asiakas käytti

ensimmäistä kertaa tunnistettavissa olevaa, merkityksellistä tukiviittomaa ohjatun toiminnan aikana viittoessaan sanan auto. Tuokioiden ulkopuolellakin asiakas oli tätä ennen käyttänyt tukiviittomia vain muutaman kerran.

## 5.7 Kertaus on opintojen äiti

Viimeisessä toimintatuokiossa kertosimme aiemmilta kerroilta tuttuja elementtejä. Ensimmäisen ja neljäs toimintakerta ovat mukana Shapes and colors -älypuhelinsovelluksena, joka yhdistää värien ja muotojen sekä älypuhelimien hyödyntämisen teemat. Älypuhelinsovelluksista myös Talking Larry on jälleen mukana, sillä se osoittautui neljännen toimintatuokion aikana sekä lapsen kehityksen tukemisen kannalta toimivakaksi että lapselle mieluisaksi harjoitteluksi. Kolmannen tuokion teeman mukaisesti askartelimme, piirsimme ja kirjoitimme yhdessä syntymäpäiväkortin toiselle perhekodissa asuvalle lapselle. Asiakkaan askartelutaitojen kehittämisen ohella kyse oli toisen ihmisen huomioimisesta ja ilahduttamisesta, joka on myös tärkeä sosiaalinen taito. Sisäleikeistä valitsin mukaan autoleikit, joka ovat asiakkaalle mieluisia, ja autoja vaihtelemisen ja lainaamisen myötä myös opettavaisia.

Viidennen toimintakerran tehostetusti kuvitetusta ja viitotusta rutiinista suoritimme pukeutumisen ulkoilua varten ja sitä edeltävän wc-käynnin. Ulkona ohjasin asiakkaan puhetta, ulkoleikkikorttia ja tukiviittomaa käyttäen lyhyelle pyöräilylenkille, joka oli samalla tämän tuokion ja koko toimintakokonaisuuden päätös. Ohjaustani tukevana materiaalina käytin aiempia toimintakertoja sekä jatkokäyttöä varten luomiani kuvia, viittomaohjeita, sisä- ja ulkoleikkikortteja sekä lataamiani älypuhelinsovelluksia. Tuokion ajan asiakas oli lähes koko ajan tyytyväinen, ainoastaan askartelun hankaluus hermostutti hieman.

Vertaisarvioinnin mukaan asiakas jaksoi hyvän ohjaukseni ansiosta keskittyä toimintaan, vaikka tuokio oli kokonaiskestoltaan pitkätkö. Tuokion aikana tarkkailin asiakkaan taidoissa mahdollisesti tapahtunutta edistystä aiempiin toimintakertoihin verrattuna. Portaati-malli oli siis tällä kerralla käytössä hieman soveltaen. Toimintakokonaisuuden kuluessa tapahtunutta lapsen kokonaisvaltaista kehitystä arvioin tarkemmin opinnäytetyöni luvussa 7.

## 5.8 Toimintaympäristöt kuntoon asiakkaan parhaaksi

Kuten opinnäytetyöni rakennetta käsittelevässä luvussa 2.3 totean, asiakkaan kanssa toteutetut toimintatuokiot ja niistä keräämäni palaute toimivat perustana niille toimintamalleille, jotka loin asiakkaan tueksi kotiin ja päiväkotiin. Pysin siinä parantamaan asiakkaan edellytyksiä elämässä muokkaamalla fyysisiä ja psyykkisiä toimintaympäristöjä perhekodissa ja päiväkodissa. Kolmessa perhekodille tekemässäni kirjallisessa ohjeistuksessa (liitteet 1, 2 ja 3) pyrin kertomaan tarvittavat asiat tiiviisti ja selkeästi. Sovimme toimeksiantajan kanssa, että toimintaohjeisiin tulee tieto siitä, kuka työvuorossa olevista työntekijöistä on vastuussa mistäkin AAC-keinojen käyttöön liittyvän yksityiskohdan järjestämisestä. Ohjeet kirjattiin käskymuotoon ja vastuuta nimettiin, jotta todennäköisyys AAC-keinojen onnistuneeseen käyttöönottoon kasvaisi. Toimeksiantaja, joka on myös työnantajani, nimesi minut AAC-keinojen käytön kehittämisestä vastaavaksi henkilöksi perhekodissa. Portaatt-mallia on tarkoitus hyödyntää jatkossa ainakin säännöllisesti tehtävässä asiakkaan kehityksen arvioinnissa, ja asioiden opettaminen malliin perustuvien harjoitusten avulla on mahdollista.

Perhekodissa käyttöön otettuja työtapoja ja -välineitä ovat luvuissa 5.1.2 ja 5.1.6 mainitut sisä- ja ulkoleikkikortit, luvussa 5.1.5 kuvaamaani viisi kertaa viikossa toistuva rutiini kuvineen ja viittomaohjeineen sekä viikoittain vaihtuvat viittomat, joiden käyttö opastetaan perhekodilla työvuorossa oleville aikuisille sekä muille perhekodin lapsille tietynä, ennalta sovittuna aikana. Viikon viittomiksi valitaan kerrallaan 2-3 sellaista tukiviittomaa, jotka valinnan tekevä perhekodin työntekijä katsoo lapsen ilmaisun kannalta tärkeiksi. Tulostettavia ohjeita viittomiin on saatavilla Papunetin internetsivustolla, missä haluamiaan tukiviittomia voi yrittää etsiä hakemalla viittoman nimen perusteella. Viittomien kuvalliset ohjeet sijoitetaan näkyvälle paikalle perhekodin yleisiin tiloihin. Viittomien vaihtumista seuraavana aamuna kappaleet uusien viittomien ohjekuvista viedään asiakkaan mukana päiväkotiin, jossa ne esitellään lasta vastaanottavalle työntekijälle. Työtoverini aloitteesta viikon viittomien ohjeistukseen tehtiin lisäys seinältä poistettavien viittomaohjeiden säilyttämisestä kirjekuoressa, johon kirjoitetaan kuoreen laitettavan viittoman nimi sekä viikko, jolloin se oli käytössä. Näin jonkin jo käytössä olleen viittoman ohje on helposti löydettävissä uutta käyttöä

varten, ja uusia viittomia valitseva työntekijää tietää, mitä viittomia on ollut käytössä aiemmin. Päiväkodissa kaikki käytössä olleet viikon viittomat on sijoitettu näkyvälle paikalle (kuva 7).



Kuva 7. Päiväkodin viikon viittomia.

Päiväkodin henkilökunnalle pitämässäni tilaisuudessa antamani ohjeet olivat luonteeltaan enemmän suosituksia kuin käskyjä, mutta tarjoamani työtavat ja materiaalit on otettu käyttöön myös siellä, ja henkilökunta on asennoitunut AAC-keinoihin, asiakkaaseen ja opinnäytetyöprosessiini positiivisesti kautta linjan. Päiväkodissa käytetään viikon viittomia, kuvitettua ruoka-alustaa (kuva 8) sekä sisä- ja ulkoleikkikortteja.



Kuva 8. Ruoka-alusta

## 6 TUTKIMUKSELLISUUS, EETTISYYS JA LUOTETTAVUUDEN RAKENTUMINEN TOIMINNALLISESSA OPINNÄYTETYÖSSÄ

Lapsiin kohdistuvassa sosiaalisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohteena olevalle aiheutuvat haitat ovat näkymättömämpiä ja vaikeammin tavoitettavia kuin vaikkapa lääketieteellisen tutkimuksen haitat. Erilaiset tulkinnat ja arviot, tutkijoiden, vanhempien ja lapsien erilaiset näkökulmat sekä erot lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutuksissa hankaloittavat tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvien haittojen havaitsemista. Monet sosiaalisen tutkimuksen tekijät kokevat työnsä aiheuttavan paljon hyvää, tai ainakin sen olevan haitatonta, mutta todellisuudessa sosiaalista tutkimusta tekevät tahot saattavat tunkeutua ihmisten elämään aiheuttaen paljon vaivaa ja hämmennystä tutkimusprosessin aikana. Sosiaalisen tutkimuksen tarkoitus on usein raportoinnin ja johtopäätösten kautta parantaa lasten tai nuorten elinoloja. Tutkimusraportit voivat myös tuoda lasten kokemuksia ja näkökulmaa esille, ja tätä kautta vaikuttaa poliittisten päättäjien ja sosiaalialan työntekijöihin laajaltikin. (Aldersson & Morrow 2011, 23–24.)

Toiminnallinen opinnäytetyöni ei ole varsinaisesti tutkimus, mutta toimiessani yhden yksilön kanssa, yhtäläisyyksiä tapaustutkimukseen on olemassa. Tapaustutkimuksessa tutkitaan yksittäistä tapahtumaa tai yksilöä tai jotain muuta rajattua kokonaisuutta käyttäen monipuolisia tiedonhankintamenetelmiä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tapaustutkimus ei ole niinkään menetelmä, vaan monipuolinen ja joustava lähestymistapa, jolla tavoitellaan kokonaisvaltaista ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Tapaustutkimuksessa etsitään vastauksia kysymyksiin *kuinka* ja *miksi*. Myös yksilöllistäminen on ominaista tapaustutkimukselle. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2010, 190–198.) Pyrin tutkittavan ilmiön kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen monipuolisia tiedonhankintamenetelmiä hyödyntäen. Toiminnallinen opinnäytetyöni muistuttaa myös toimintatutkimusta, jossa pyritään sekä tutkimaan että muuttamaan vallitsevia käytäntöjä, toimintatutkimuksen tunnuspiirteiden ollessa käytännöllisyys, ongelmakeskeisyys sekä tutkijan ja tutkittavan aktiivinen toimijuus muutosprosessissa (Kuula, 2006).

## 7 ARVIOINTI

Työn laadun varmistamiseksi hyödynsin opinnäytetyössäni sekä itsearviointia että vertaisarviointia. Omien ammatillisten käytäntöjen auki purkaminen ja arviointi ovat tärkeitä asiakkaiden saaman palvelun laadun tekijöitä, ja ne heijastuvat myös yksilön ja työyhteisön oppimiseen (Yliruka 2006, 7). Opinnäytetyöhöni sisältyi paljon itsenäistä työskentelyä, joten itsearvioinnin avulla pystyn arvioimaan myös niitä kokonaisuuden osa, jotka väistämättä jäävät vertaisarviojien näkymättömiin. Kokonaisuuden hahmottaminen monista eri näkökulmista oli opinnäytetyössäni tärkeää, joten tarvitsin itsearvioinnin rinnalle myös vertaisarviointia.

Vertaisarvioinnin toimivuuden välttämättömiä elementtejä ovat muun muassa pyrkimys käytäntöjen kriittiseen arviointiin, erilaisten näkemysten käsittäminen rikkautena, luottamuksellinen keskustelukulttuuri ja riittävä yhteinen kieli (Yliruka 2006, 43). Nämä elementit toteutuivat opinnäytetyöni vertaisarvioinnissa, ja lisäksi toimintaa ohjatesani hyödyn työtoverista, jonka huomio kiinnittyi tuokiossa ainoastaan arviointiin. Tässä luvussa arvioin opinnäytetyön toiminnallisia osioita, päiväkodin henkilökunnalle pitämäni ohjeistustilaisuutta sekä opinnäytetyöprosessia sen vaikutusten, tavoitteiden saavuttamisen ja asiakkaan kehittymisen näkökulmista.

### 7.1 Toimintatuokioiden itse- ja vertaisarviointien koonti

Tein itsearvioinnin jokaisesta seitsemästä toimintatuokiosta, ja vertaisarviointia sain kuudessa tuokiossa. Arvioinneissa hyödynnettiin tätä tarkoitusta varten laatimaani Opinnäytetyön toiminnan arviointilomaketta (liite 4). Lomakkeella oli yhteensä 19 väittämää, joista 6 väittämää liittyi tuokion suunnitteluun, 8 väittämää sen sisältöön ja 5 väittämää ohjaukseeni. Näiden väittämien avulla tavoittelin mahdollisimman kokonaisvaltaista kuvaa tuokiosta. Kunkin väittämän kohdalla arviointiasteikon ääripäät olivat 1=täysin eri mieltä ja 5=täysin samaa mieltä. Väittämät kuvasivat onnistumisia, joten 1 oli ikään kuin huonoin arvosana ja 5 paras. Kaikkien tuokioiden itsearviointien keskiarvo oli 4,6, joka koostui suunnittelun keskiarvosta 4,7, sisällön keskiarvosta 4,6 ja ohjaamisen keskiarvosta 4,6. Vertaisarviointien vastaavat lukemat olivat kokonaisuus 4,8, suunnittelu 4,9, sisältö 4,7 ja ohjaaminen 4,9. Kun ottaa huomioon, ettei vähiten onnistuneeksi

arvioimani ensimmäinen toimintakerta ollut vertaisarvioinnin kohteena, voidaan itse- ja vertaisarviointien todeta olevan hyvinkin samansuuntaisia.

Vertaisarvioijien antamat keskiarvoa matalammat pisteet oli aina perusteltu hyvin lomakkeen loppuun sanallista palautetta ja kehitysehdotuksia varten varatussa tilassa, jota myös itsearvioinneissani hyödynsin seuraavia toteutuksia ajatellen. Juuri ne vertaisarvioinnin väittämät, joista sain arvosanan 3, olivat oman oppimiseni ja tekemäni kehitystyön kannalta erityisen hyödyllisiä.

Kehitysehdotuksen lisäksi sain myös runsaasti positiivista palautetta lomakkeen sanalliselle palautteelle tarkoitettussa osassa. Edellä kuvailemieni itse- ja vertaisarviointien perusteella pidän opinnäytetyöni toiminnallisia osuuksia erittäin onnistuneina.

## 7.2 Päiväkodin ohjeistustilaisuuden arviointi

Asiakkaan lähipäiväkodin henkilökunnalle pitämässäni ohjeistustilaisuudessa oli paikalla lastentarhanopettaja ja kaksi lähihoitajaa, eli yhtä lukuun ottamatta kaikki päiväkodissa kasvatustyötä tekevät henkilöt. Tuokiossa esittelin päiväkodin työntekijöille AAC-keinojen ja Portaati-mallin perusteita sekä perhekodissa jo käytössä olleita ja pian käyttöön tulevia menetelmiä. Pyrin myös vastaamaan henkilökunnan asiakasta koskeviin kysymyksiin. Ehdotukseni päiväkodissa käyttöönotettavista toimenpiteistä hyväksyttiin sellaisinaan, ja saamani tiedon perusteella räätälöin AAC-materiaaleja päiväkodin tarpeisiin. Painotin tilaisuudessa sitä, että tarkoituksenani on luoda helppokäyttöisiä toimintatapoja, joita hyödynnetään asiakkaan arjessa säännöllisesti. Sanomani otettiin vastaan hyvin, ja päiväkodin aikuiset vaikuttivat halukkailta kantamaan vastuuta fyysisen ja psyykkisen oppimisympäristön ylläpitämisestä.

Ohjeistustilaisuuteen osallistuneet työntekijät arvioivat tilaisuutta Päiväkodin henkilökunnan ohjeistustilaisuuden arviointilomakkeella (liite 5). Lomakkeessa oli 15 väittämää, jotka arvioitiin samalla periaatteella kuin Opinnäytetyön toiminnan arviointilomakkeessa (liite 4). Väittämät liittyivät tuokion suunnitteluun ja sisältöön sekä esitykseen. Saamani arviointi oli erittäin positiivista, joskaan ei kehittämisen kannalta kovin käyttökelpoista, sillä jokainen arvioija oli valinnut jokaisen väittämän kohdalla vaihtoehdon 5=täysin samaa

mieltä. Yhdeltä arvioijalta sain lisäksi sanallisen jossa kiitettiin monipuolisesta ohjeistuksesta ja todettiin lähtökohtien lapsen parhaaksi tapahtuvalle yhteistyölle olevan hyvät. Itse koen tilaisuuden onnistuneeksi, koska siellä tekemäni ehdotukset ovat nyt osa asiakkaan arkea päivähoidossa.

### 7.3 Toimeksiantajan arvio opinnäytetyöprosessista

Toimeksiantaja arvioi opinnäytetyöni hyödyllisyyttä ja toimintaani opiskelijana Opinnäytetyöprosessin arviointilomakkeen (liite 6) avulla. Tämäkin lomake sisälsi väittämiä, joihin vastattiin asteikolla 1=täysin eri mieltä...5=täysin samaa mieltä. Opinnäytetyön hyödyllisyyttä koskevien väittämien keskiarvo oli 4,6, johon olen melko tyytyväinen. Väittämästä, jossa tiedusteltiin yhteistyötahojen hyötymisestä opinnäytetyössä, sain arvosanan 3, sillä toimeksiantaja ei kyennyt päiväkotia lukuun ottamatta arvioimaan muiden toimijoiden saamaa hyötyä. En usko esimerkiksi biologisten vanhempien vielä toistaiseksi hyötyneen opinnäytetyöstäni, joten arvosana 3=ei samaa eikä eri mieltä on ansaittu. Psyykkisen toimintaympäristön eli asenteiden, tietotaidon ja vuorovaikutuksen kehittymisestä sain arvosanan 4=jokseenkin samaa mieltä. Tämän voi tulkita niin, että jonkinlaista muutosvastaisuutta tai epätietoisuutta menetelmien suhteen saattaa olla olemassa, vaikka itse en ole sellaista havainnutkaan. Sain arvosanan 5 kaikista niistä kohdista, jotka liittyivät työskentelyyni opiskelijan roolissa opinnäytetyöni aikana. Sanallisen palautteen ja kehitysehdotusten kohdalla mainittiin erityispedagogisten menetelmien monipuolinen käyttö sekä perhekodin työntekijöiden kannustaminen ja valvominen niiden käytössä. Aiheellisen negatiivisen palautteen sain pienten suunnitelmia ja aikatauluja koskeneiden muutosten vaihtelevasta tiedottamisesta.

### 7.4 Lapsen kehityksen arviointi Portaati-mallin avulla

Portaati-varhaiskasvatusmalli on 0–6-vuotiaan lapsen kehityksen tueksi tarkoitettu apuväline, joka perustuu vahvasti lapsen taitojen arviointiin. Huolellisesti täytetty Portaati-mallin arvioinnin koontilomake (liite 7) mahdollistaa lapsen kehityksen tason arvioimisen ikäntasoon suhteutettuna kielen, kognitiivisen kehityksen, motoriikan, omatoimisuuden ja sosiaalisen kehityksen alueilla. Täyttäessäni



koontilomaketta käytin erivärisiä kyniä symboloimaan eri arviointipäivämääriä, jotta lapsen kehitys tietyllä aikavälillä olisi helposti luettavissa. Taitoja, jotka asiakas on vasta saavuttamassa tai hallitsee osittain, kuvasin täyttämällä kyseisiä taitoja kuvastavat ruudut vinoraidoituksella.

Asiakkaani on kehittynyt opinnäytetyöni aikana kaikilla Portaati-mallissa kuvatuilla kehityksen osa-alueilla. Sosiaalisen kehityksen ja omatoimisuuden taidoissa asiakas on kehittynyt mukaisesti, ja motorinen kehitys on jopa hieman ikätasoa edellä. Asiakkaan kognitiivinen kehitys on hieman viivästynyt, ja kielen kehityksessä pian neljävuotias lapsi on saavuttanut tavallisesti 1–2-vuotiailla ilmeneviä taitoja. Kehitystä on siis tapahtunut kaikilla osa-alueilla, ja asiakkaan vahvuudet ja kehittämiskohteet ovat edelleen samat kuin opinnäytetyötä aloittaessani. Lapsen kehityksen ja häntä varten luotujen erityispedagogisten harjoitteiden välistä yhteyttä en pysty todistamaan, mutta oletettavasti eri taitojen harjoittelusta on ollut asiakkaalle enemmän hyötyä kuin haittaa.

Portaati-mallin käyttöön perehdytystä antaneen kehitysvammahuollon ohjaajan kanssa olen sopinut, että teemme asiakkaasta Portaati-arvioinnin seuraavan kerran keväällä 2014. Tämän jälkeen arviointeja on tarkoitus tehdä säännöllisesti noin puolen vuoden välein joko yhteistyössä kehitysvammahuollon kanssa tai perhekodin henkilökunnan toimesta.

## 7.5 Tavoitteiden saavuttaminen

Opinnäytetyöni tavoitteet olivat erityispedagogisiin menetelmiin pohjautuvien toimintatapojen kehittäminen perhekodissa tehtävän asiakastyön välineiksi ja asiakkaan riittävän tuen saamisen mahdollistaminen myös päiväkodissa. Muokkaamalla fyysisiä ja psyykkisiä oppimisympäristöjä niin perhekodilla kuin päiväkodissa onnistuin saavuttamaan asettamani tavoitteet. Saavutettu nykytila ei säily asiakkaan tuen tarpeen kannalta optimaalisena, vaan menetelmien käyttöä on arvioitava ja kehitettävä myös jatkossa. Opinnäytetyöhöni kuuluvat suoritukset olen pieniä yksityiskohtia lukuun ottamatta onnistunut viemään läpi opinnäytetyösuunnitelman mukaisesti. Mielestäni onnistuin tuottamaan sellaisen laadukkaan, asiakasta ja toimeksiantajaa hyödyttävän kokonaisuuden, jollaista

lähdin tavoittelemaan. Koen oppineeni paljon hyödyllisiä asioita opinnäytetyön aiheesta, asiakkaastani, raportoinnista sekä itsestäni prosessin kuluessa.

## 8 POHDINTA

Opinnäytetyöni käsitteli erityispedagogisten menetelmien hyödyntämistä lastensuojelutyössä. Aiheeni tarkentui toimeksiantajani toimineen ammatillisen perhekodin asiakkaalleen tarvitseman tuen perusteella AAC-keinojen ja Portaattavarhaiskasvatusmallin soveltamiseen kolmevuotiaan kehitysvammaisen pojan kehityksen apuna. Kyseessä oli siis aidosti työelämälähtöinen opinnäytetyö. Työtäni ohjanneita periaatteita olivat menetelmien helppokäyttöisyys, toiminnan joustavuus sekä asiakkaan saaman tuen säännöllisyys ja jatkuvuus.

Hyödynsin opinnäytetyössäni erityispedagogisia menetelmiä, joita työyhteisöön juurruttamalla pyrin tukemaan asiakkaan kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. Opinnäytetyöni lisäksi työskentelen kyseisen lapsen kanssa myös työssäni kasvatustyötä tehden. Mielestäni onkin perusteltua väittää, että opinnäytetyöni oli paitsi erityispedagogiikkaa, myös erityiskasvatusta. Varhaislapsuudessa tapahtuvaa erityiskasvatusta tarkastellaan usein päivähoidon näkökulmasta, mutta lastensuojelutyössä tapahtuva erityiskasvatus on vähän tutkittu aihe, jota haluan osaltani tehdä näkyvämmäksi. Oman kokemukseni mukaan lastensuojeluyksiköissä tehtävä työ on lähes aina erityiskasvatusta, ja yhtenä syynä tähän voi olla esimerkiksi kasvatettavan lapsen kehitysvammaisuus. Kehitysvammaisuutta on tutkittu melko paljon muun muassa erityisopetuksen näkökulmasta, kun taas lastensuojeluyksiköissä kehitysvammaisten lasten tehtävästä työstä on olemassa erittäin vähän teorian tietoa. Opinnäytetyöni tarkoitus, jonka toteutumista en vielä kykene arvioimaan, on lisätä tietoutta erityispedagogisten menetelmien käyttömahdollisuuksista lastensuojelutyössä sekä parantaa kehitysvammaisten lasten osallisuutta yhteisöissä ja yhteiskunnassa.

### 8.1 Luotettavuus ja eettisyys

Pyrin lisäämään opinnäytetyössäni tekemien johtopäätösten luotettavuutta dokumentoimalla toimintakertojen suunnitelmat kirjallisesti. Myös toiminnan itse- ja vertaisarvioinnin, päiväkodin ohjeistustilaisuuden arvioinnin sekä toimeksiantajan arvioinnin opinnäytetyöprosessista oli tarkoitus lisätä luotettavuutta. Toimeksiantajani toiminut ammatillinen perhekoti on perheyritys, jonka kaikilla työntekijöillä on jokin sukulaisuussuhde minuun. Tämä seikka on

otettava huomioon tuokioiden vertaisarviointeja sekä opinnäytetyöprosessia arviointeja tarkasteltaessa. Toisaalta työtovereideni kokemustieto asiakkaan sen hetkisestä tilanteesta ja tuen tarpeesta oli kokonaisvaltaisempaa kuin kenenkään muun, ja lisäksi heillä oli selkeä käsitys toimeksiantajan tarpeista. Näiden syiden vuoksi koen heidän olleen oikeita henkilöitä arvioimaan opinnäytetyöni osia. Toiminnan toistettavuutta arvioidessa on otettava lapsen yksilöllisyys sekä jatkuva kasvu ja kehitys. Suorittamani toiminnan toistaminen myöhemmin saman lapsen kanssa ei olisi järkevää, eri asiakkaan kanssa toistamisesta puhumattakaan.

Opinnäytetyöni toiminnallisia osioita toteuttaessani pyrin ennaltaehkäisemään asiakkaana olevalle lapselle koituvia haittoja. Keinoja tähän olivat luvan kysyminen asianmukaisilta tahoilta eli toimeksiantajalta, yhteistyökumppaneilta, lapsen sosiaalityöntekijältä ja biologisilta vanhemmilta (liite 8). Kolmevuotias asiakkaani ei puheen kehittymättömyyden vuoksi kyennyt suostumustaan antamaan, eikä luvan kysyminen lapselta itseltään olisi käsitteellisen ajattelun kehittymättömyyden vuoksi ollut järkevää. Opinnäytetyöni luvun 3.3 mukaisesti pyrin järjestämään pienelle lapselle tilaisuuden havainnoida ympäristöään ja olla osa sitä itselleen ominaisella tavalla eli leikkimällä, jotta hänen kokemuksensa toiminnasta olisi mahdollisimman positiivinen.

*Asiakkaalla on oikeus yksityisyyteen ja henkilökohtaiseen tietosuojaan. Sosiaalialan ammattilainen toimii tahdikkaasti ja kunnioittaa asiakassuhteen luottamuksellisuutta. Ammattilaisen velvollisuus on pitää huolta, että asiakkaan yksityisyyden suojaaminen asiakassuhteen luottamuksellisuuden säilyminen on mahdollinen esimerkiksi laitossuhteissa ja että asiakkaan henkilökohtaiset asiat pysyvät hänen omina asioinaan. Periaate koskee myös eri-ikäisten tai eri kulttuurista lähtöisin olevien ihmisten kohtelua. Myös lapsella on oikeus yksityisyyteen. (Talentia Ry, Ammattieettinen lautakunta 2012, 20.)*

Edellä mainitun sitaatin mukaisesti suojelin asiakkaani yksityisyyttä, enkä opinnäytetyöraporttissani tai sen liitteissä maininnut hänen nimeään. Samasta syystä myöskään toimeksiantajan tai päiväkodin nimeä tai lapsen perhekotiin sijoittanutta kuntaa ei opinnäytetyössäni mainittu. Opinnäytetyön liitteistä on poistettu asiakasta ja toimeksiantajaa koskevat tiedot, joiden perusteella tunnistaminen olisi mahdollista. Kolmevuotias, kehitysvammainen lapsi ei kykene suojelemaan omaa yksityisyyttään, eikä asiakkaani kyennyt edes ilmaisemaan

suostumustaan opinnäytetyöni toimintaan osallistumiseen, joten minun ja muiden kasvatusvastuussa olevien aikuisten rooli eettisyyden varmistajina korostui opinnäytetyössäni.

## 8.2 Työn merkitys ja hyödynnettävyys

Saavutin opinnäytetyölleni asettamani tavoitteet, ja koen toimeksiantajan asiakkaalle tarjoaman palvelun olevan laadukkaampaa kuin ennen. Paneutuminen perhekodin ja päiväkodin väliseen yhteistyöhön on varmasti syvällisempää ja hyödyllisempää, mitä se olisi ilman opinnäytetyötäni ollut. Koulujen järjestämässä erityisopetuksessa painotetaan usein kodin ja koulun välisen yhteistyön tärkeyttä, ja esimerkiksi koulussa käytettävien vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien hyödyntämistä myös kotona jatkuvuuden ja kokonaisvaltaisuuden takaamiseksi. Ammatillinen perhekoti on siellä asuvien lasten koti, ja aikuisille työpaikka, jossa jatkuvuuden turvaamiseksi tarvittavaa ammatillisuutta tulee vaatia jokaiselta työntekijältä. Toivon tekemäni työn vaikuttavan myös kehitysvammaisten asemaan lastensuojelussa, yhteisöissä ja yhteiskunnassa sekä osaamiseen ja halukkuuteen hyödyntää erityispedagogisia menetelmiä lastensuojelutyössä.

Koska asiakas aloitti kuntouttavan päivähoidon opinnäytetyöprosessini aikana, pyrin luonnollisesti vaikuttamaan hänen fyysisiin ja psyykkisiin oppimisympäristöihinsä perhekodin lisäksi myös päiväkodissa. AAC-keinojen käyttöön kuten muuhunkin kommunikointiin vaikuttavat niiden käyttäjän lisäksi fyysinen ympäristö ja ihmiset joiden kanssa vuorovaikutus tapahtuu (Huuhtanen 2001, 14). Opinnäytetyössäni pyrin panemaan alulle muutoksen näissä fyysisissä ja psyykkisissä oppimisympäristöissä, ja tässä koen myös onnistuneeni. Perhekodilla ja päiväkodilla on päivittäisessä käytössä kuvia ja viittomia, ja asiakkaan kanssa toimivien aikuisten AAC-keinoihin liittyvä tietotaito on uskoakseni lisääntynyt opinnäytetyöprosessin myötä. Lapsen kasvatukseen osallistuvien aikuisten asenne erityispedagogisten menetelmien hyödyntämistä kohtaan on ollut hyvää koko opinnäytetyöprosessini ajan. Päiväkodin työntekijöillä on aikaisempaa kokemusta kehitysvammaisista lapsista, ja AAC-keinoja he olivat käyttäneet ennen opinnäytetyötäni yhden lapsen kanssa joitakin vuosia sitten.

Portaat-malliin kuuluvan arvioinnin mukaan asiakkaan suurimmat kehityksen viivästymät olivat kielen kehitykseen liittyviä asioita, joihin pyrittiin vaikuttamaan AAC-keinoilla. Toinen osa-alue, jossa ikätasoon nähden tavallista hitaampaa kehitystä ilmeni, oli kognitiivinen kehitys. On tieteellisesti todistettu, että kognitiivinen kehitys kytkeytyy kielen kehitykseen, joten AAC-keinoista toivotaan apua myös tähän asiaan. Jotkin opinnäytetyöni pienet yksityiskohdat, kuten menneiden muistelu kuvareissaria lukiessa olivat tarkoitettu asiakkaan ajattelun kehittämiseen eli kognitiivisen kehityksen tukemiseen. Opinnäytetyöni toimeksiantaja on työnantajani, joka opinnäytetyöprosessin aikana nimesi minut työpaikan AAC-keinojen käytön kehittämisestä vastaavaksi henkilöksi. Tämän vuoksi minulla jatkossakin mahdollisuus muokata ja kehittää toimintaa asiakkaan jatkuvasti muuttuvien kehittymistarpeiden mukaiseksi. Myös käytettävät materiaalit vaativat päivitystä. Esimerkiksi ulkoleikkikortteja on tarkoitus valmistaa lisää talvisia leikkejä varten.

Sosiaalisen kehityksen ja omatoimisuuden alueilla asiakas oli Portaat-arvioinnin mukaan edennyt ikätasonsa mukaisesti, ja lapsen vahvuutena näyttäytyvä motorinen kehitys oli jopa hieman ikätasoa edellä. Tästä syystä uskon, että erityispedagogisia menetelmiä ei jatkossa ole välttämätöntä systemaattisesti käyttää näiden kehityksen osa-alueiden tukena, vaan perhekodissa ja päiväkodissa lapselle annettava normaali kasvatus ja hoito ovat riittäviä. Silti virikkeiden tarjoaminen lapselle opinnäytetyöni toimintatuokioiden kaltaisessa muodossa on jatkossakin mahdollista, ja jopa suotavaa.

### 8.3 Jatkokehittämisehdotukset

Rajasin opinnäytetyöni tietoperustan käsittelemään erityispedagogiikkaa, erityiskasvatusta, lastensuojelua, kehitysvammaisuutta sekä varhaiskasvatusta. Lisäksi esittelin käyttämieni menetelmien teoriaa. Inklusio ja oppimisympäristöjen merkitys olivat teemoja, jotka nousivat esille opinnäytetyöprosessin kuluessa. Tein opinnäytetyöni yksin, koska työparia, jolla olisi ollut tasavertaiset lähtökohdat suhteessa asiakkaaseen ja toimeksiantajaan ei ollut saatavilla. Tämä vaikutti käytettävissä olevien resurssien määrään etenkin tiedonhankinta ja raportointivaiheessa. Olisin mielelläni syventynyt tarkemmin

myös leikkiin, lapsilähtöisyyteen sekä moniammatilliseen, asiakaslähtöiseen yhteistyöhön, mikäli resurssini olisivat siihen riittäneet. Opinnäytetyöni kaltaista toimintaan pohjautuvaa kehittämistyötä on siis mahdollista tehdä myös erilaista teoreettista viitekehystä soveltaen. Toimintaa voi toteuttaa joko yksilön tai ryhmän kanssa, ja osallistujien ikä vaikuttaisi myös käytettäviin menetelmiin, tavoitteisiin sekä työn teoreettiseen viitekehykseen. Jos opinnäytetyöni toistettaisiin asiakkaan ollessa vaikkapa 10-vuotias, olisivat tavoitteet ja menetelmät luultavasti hyvinkin erilaisia kuin tällä kerralla. Asiakkaan kanssa käytettävät AAC-keinot jonkin tietyn ajan kuluttua olisi mahdollinen jatkotutkimuskohde.

Kehitysvammaisuuden, lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen teemoja yhdistäviä tutkimuksia on tehty vähän. Lastensuojelutyössä hankkimani kokemuksen perusteella tällaisia tutkimuksia tarvittaisiin, jotta ymmärrys lastensuojeluyksiköissä tehtävän työn luonnetta kohtaan lisääntyisi. Myös erityispedagogisten menetelmien käytön määrää ja laatua lastensuojeluyksiköissä kartoittava tutkimus olisi mielestäni tarpeellinen, samoin kuin erityiskasvatettavan lapsen arjen muodostumista lastensuojeluyksikössä käsittelevä tutkimus.

## LÄHTEET

Alderson, P. & Morrow, V. 2011 The Ethics of Research with Children and Young People – A practical handbook, second edition. Lontoo: SAGE publications Ltd.

Erityisopetus. 2012. Suomen virallinen tilasto, Koulutus 2012. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 5.11.2013]. Saatavissa: [http://www.stat.fi/til/erop/2011/erop\\_2011\\_2012-06-12\\_tie\\_001\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/erop/2011/erop_2011_2012-06-12_tie_001_fi.html)

Halenius, O. & Suhonen, E. 2006. Toimintaan sitoutuneisuuden arviointi leikkikäisellä lapsella. Teoksessa Kontu, E. & Suhonen, E. (toim.) Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 73- 82.

Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. & Tuunainen, K. 2001. Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: WSOY.

Heino, T. & Oranen, M. 2012. Lastensuojelun asiakkaiden koulunkäynti - erityistäkö? Teoksessa Jahnukainen, M. (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino, 217- 247.

Huhtanen, Kristina. 2001. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhanteen taitteessa. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.

Ikonen, A. 2007. Mitä vain, kenelle vain - Älypuhelimessa toimivan kommunikointiohjelman käytön vaikutus kommunikoinnin käyttötarkoituksiin ja kommunikointipiiriin. Helsingin yliopisto, puhetieteiden laitos. Pro gradu - tutkielma.

Ikonen, O. (toim.) 1996. Kehitysvammaisten lasten kommunikaatio-opetus: taustatietoa ja ohjeita opetusta varten. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus, oppimateriaaleja.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! – Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.



Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Tietoa kehitysvammasta [viitattu 30.10.2013].  
Saatavissa: <http://www.kvtl.fi/fi/kehitysvamma->

Ketonen, R. Palmroth, A., Röman, M., Salmi, P. & Poikkeus, M-A. 2004. Kieli ja kommunikaatio. Teoksessa: Siistonen, T., Aro T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus.

Kuula, A. 2006. Toimintatutkimus. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto [viitattu 8.5.2013]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.  
Saatavissa: [http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5\\_4.html](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_4.html)

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä [viitattu 31.10.2013]. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Saatavissa: <http://uta17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1>

Laakso, R. 2012. Lastensuojelun laitostyön arki ja ammatillisuus. Teoksessa Jahnukainen, M. (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino, 127- 151.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987

Lastensuojelu 2011. Tilastoraportti 26/2012. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2012. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 31.10.2013].  
Saatavissa: [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90891/Tr26\\_12.pdf?sequence=5](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90891/Tr26_12.pdf?sequence=5)

Lastensuojelulaki 417/2007

Leppänen, R. 2007. Kartoitus AAC-menetelmien käytöstä Hyvinkään päivähoitossa – Koulutuksen merkitys [viitattu 5.11.2013]. Helsingin yliopisto, Soveltavan kasvatustieteen laitos. Proseminaaritutkielma. Saatavissa: [http://www.papunet.net/fileadmin/muut/opinnaytteet/riitta\\_leppanen.pdf](http://www.papunet.net/fileadmin/muut/opinnaytteet/riitta_leppanen.pdf)

Leppänen, S. 2010. Kehitysvammainen lapsi lastensuojelussa - Kyselytutkimus lastensuojeluyksiköihin. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu-tutkielma.

Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. & Särkkä, H. 2007. Oppimista tukevat ympäristöt - Johdatus oppimisympäristöajatteluun. Opetushallituksen julkaisu.

Mikkola, M. 2004. Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki:Kustannusosakeyhtiö Tammi, 61- 76.

Mäkinen, K. 2008. Sosiaaliportti - Mitä on kuntouttava päivähoido? [viitattu 6.11.2013] Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/page/228eefef-4acb-404a-b1be-ae99c3945eed.aspx?groupId=a5d9f352-b5a9-4f19-b80c-255ffeb277a4&announcementId=46a61d58-b669-40c2-962d-9344707ab095#.Unq5FHC-3LR>

Pihlaja, P. 2004. Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet lapsuudessa. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY, 214- 240.

Pihlaja, P. 2004. Varhaisvuosien erityiskasvatuksen rakenteelliset ja ideologiset perusteet. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY, 112- 130.

Piironen, L. 2008. PORTAAT varhaiskasvatusohjelma. Pohjois-Karjalan sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä [viitattu 5.11.2013]. Saatavissa: <http://www.pkssk.fi/portaat>

Pollari, A. 2011. AAC:n käyttö opetus- ja ohjaustilanteissa – Laadullinen tutkimus AAC:n käytöstä integroidussa päiväkotiryhmässä. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.

Pulkkinen, J. 2006. Erityisopettajien käsitykset inklusion tärkeydestä. Jyväskylän yliopisto, erityispedagogiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.

Pulli, T., Launonen, K. & Saarela, M. 2005. AURA – Yhteisön ja sen autistisen jäsenen vuorovaikutuksen ja viestinnän arviointiin ja kehittämiseen. Lahti: Avainsäätiö.

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 202- 213.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Tapaustutkimus. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto [viitattu 12.11.2013]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa:

[http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5\\_5.html](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_5.html)

Saarela, M. 2005. Lapsen kehitysvammaisuus. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY, 329- 351.

Saarela-Kinnunen M., & Eskola, J. 2010. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 189-199.

Saloviita, T. 2006. Erityisopetus ja inklusio. Kasvatus 37 (4), 326- 342 [viitattu 4.11.2013]. Saatavissa:

<http://users.jyu.fi/~saloviit/tutkimus/Saloviita.2006.kasvatus.pdf>

Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2012. Mitä kehitysvammaisuus on? Kehitysvamma- alan verkkopalvelu verneri.net [viitattu 29.10.2013]. Saatavissa:

<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>

Somerkivi, P. 2000. Olen verkon silmässä kala – Vammaisuus ja selviytyminen sosiaalisen tuen verkostoissa. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Väitöskirja.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry, Ammattieettinen lautakunta. 2012. Arki, arvot, elämä, etiikka - Sosiaalialan eettiset ohjeet, 5.painos. Helsinki: Talentia Ry.

Suhonen, E. 2006. Elämää lähiöpäiväkodin integroidussa erityisryhmässä.  
Teoksessa Kontu, E. & Suhonen, E. (toim.) Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus.  
Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 47- 56.

Takala, M. 2006. Uuden profession käyttöönotto varhaiserityisopetuksessa.  
Teoksessa Kontu, E. & Suhonen, E. (toim.) Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus,  
2.painos. Helsinki: Yliopistopaino, 35- 47.

Tiilikka, P. & Hautamäki, J. 1986. Portaat-varhaiskasvatusohjelma. Helsinki:  
Kehitysvammaliitto ry.

Viittala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus - Erityisestä moninaisuuteen.  
Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Viitala, R. 2004. Ideologisia ja pedagogisia lähtökohtia erityistä tukea tarvitsevien  
lasten kanssa toimittaessa. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.)  
Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY, 131- 152.

von Tetzchner, S. & Martinsen, H. (2000). Johdatus puhetta tukevaan ja  
korvaavaan kommunikointiin, 2.painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Wikimedia Commons. File: Deming PDCA cycle.PNG [viitattu 7.11.2013].

Saatavissa: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Deming\\_PDCA\\_cycle.PNG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Deming_PDCA_cycle.PNG)

Yliruka, L. 2006. Kuvastin - Reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä  
sosiaalityössä, Työpapereita 15/2006. Helsinki: Stakes.

## LIITTEET

Liite 1 Perhekodin työntekijöiden ohjeistus 1

Liite 2 Perhekodin työntekijöiden ohjeistus 2

Liite 3 Perhekodin työntekijöiden ohjeistus 3

Liite 4 Opinnäytetyön toiminnan arviointilomake

Liite 5 Päiväkodin henkilökunnan ohjeistustilaisuuden arviointilomake

Liite 6 Opinnäytetyöprosessin arviointilomake

Liite 7 Portaat-mallin arvioinnin koontilomake

Liite 8 Lupakysely biologisille vanhemmille

## TYÖNTEKIJÄT HUOMIO!! (1)

\*\*\* (lapsen nimi) kanssa tästä lähtien viikoittain vaihtuvat viittomat.

Arkivastuvuorossa oleva työntekijä valitsee maanantaina kuluvalle viikolle 2-3 tukiviittomaa, joita kaikki aikuiset, ja myös muut lapset, käyttävä \*\*\* (lapsen nimi) kanssa kulloisenkin viikon ajan. Vastuuvuorolainen näyttää maanantaina (esim. iltaruualla) mallin, miten sanat viitotaan, ja tulostaa viittomaohjeen ja sanan muistutukseksi näkyvälle paikalle. Aktiivinen viittomien käyttö sekä muiden rohkaiseminen ja kannustaminen asiassa ovat osa tehtävää. Jos on perusteltua (esim. viitteitä siitä, että \*\*\* (lapsen nimi) on alkamassa käyttää jotain tiettyä viittomaa), sama viittoma voi olla käytössä myös useamman viikon peräkkäin.

Viittomia löytyy osoitteesta <http://www.papunet.net/materiaalia/kuvapankki>.

Tarkoitus on valita viittomat sellaisista sanoista, jotka liittyvät \*\*\* (lapsen nimi) arkeen, esimerkiksi pukeutumiseen, ruokailuun, ulkoiluun, asioiden pyytämiseen yms. Lähitulevaisuudessa käytäntö tullee käyttöön myös päiväkotiin, jolloin viittomaohjeet pitää toimittaa tiistaisin myös päiväkotiin. Saadessani tiedon ilmoitan tarkemmin, milloin käytäntö alkaa päiväkodin osalta.

Yhteistyöterveisin:

Asko Kaija

## TYÖNTEKIJÄT HUOMIO!!(2)

\*\*\* (lapsen nimi) päiväkodista haku on tästä lähtien tilanne, jossa tukiviittomia ja kuvia käytetään tehostetusti puhutun puheen rinnalla \*\*\* (lapsen nimi) toimintaa ohjatesa. Kuvia sekä viittomaohjeita tulee sekä päiväkodille \*\*\* (lapsen nimi) naulakkoon että kotiin eteiseen, wc:n oveen sekä \*\*\* (lapsen nimi) huoneeseen. Rutiini sisältää ainakin pukeutumisen päiväkodilla, ulkovaatteiden riisumisen kotona, wc:ssä käynnin sekä jonkin mielekkään tekemisen valitsemisen kotona. Toivon, että tähän suhtaudutaan ikään kuin \*\*\* (lapsen nimi) päivittäisenä läksynä, ja lasta ohjaava aikuinen todella paneutuu hetken tehostetusti kuvien ja viittomien käyttöön. Näinollen \*\*\* (lapsen nimi) saa tehostettua tukea vaihtoehtoisten itseilmaisukeinojen opettelussa. Ehdotan, että tuokion suorittaa ensisijaisesti aamuvuorossa oleva työntekijä, sillä vastuuvuorolainen on vastuussa viikon viittomista.

Yhteistyöterveisin:

Asko Kaija

## TYÖNTEKIJÄT HUOMIO!!(3)

\*\*\* (lapsen nimi) on otettu käyttöön ulko- ja sisäleikkikortit, joita on tarkoitus hyödyntää \*\*\* (lapsen nimi) päivittäisessä toiminnassa lapsen kanssa. Valitsemalla leikki ennen sen aloittamista pyritään vähentämään \*\*\* (lapsen nimi) päämäärätöntä ”haahuilua” ja saman asian toistoon jumittumista, joita on esiintynyt varsinkin ulkoilun yhteydessä. Korteissa on toisella puolella toimintaan tai leikkiin liittyvä kuva, ja toisella puolella kuvan viittomaohje (mikäli sellainen on saatavillani). Ulkoleikkikortteja on tarkoitus päivittää ja tehdä lisää ainakin talven tullessa, ja sisäleikkikortteja voi tehdä lisää, mikäli \*\*\* (lapsen nimi) esiintyy uusia leikkejä.

Epäsäännöllisemmässä käytössä ovat lisäksi Talking Larry –älypuhelinsovellus, joka matkii puhetta sekä kuvareissari, johon aikuiset kotona ja päiväkodissa voivat tehdä \*\*\* (lapsen nimi) elämään liittyviä tarinoita. Tarinat mahdollisesti auttavat lasta menneen ja tulevan hahmottamisessa. Menetelmät on tarkoitettu \*\*\* (lapsen nimi) puheen ja ymmärryksen kehityksen tueksi. Mikäli sinulla ilmenee kysyttävää AAC-keinojen tai Portaati-mallin käyttöä koskien, ota yhteyttä minuun.

Yhteistyöterveisin:

Asko Kaija



## Opinnäytetyön toiminnan arviointilomake

Arvioinnin kohteet on jaoteltu suunnittelua, sisältöä ja ohjaustoimintaa käsitteleviin väittämiin. Arviointilomake sisältää 19 väittämää, joihin vastataan seuraavalla asteikolla: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei eri eikä samaa mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä. Ympyröi mielestäsi toimintaa parhaiten kuvastava vaihtoehto. Mikäli koet, ettet pysty vastaamaan johonkin väittämään, jätä kyseinen kohta tyhjäksi. Arviointilomakkeen lopussa on tilaa sanalliselle palautteelle ja kehitysehdotuksille. Arviointilomakkeen täyttäminen kestää n. 10 minuuttia. Kiitos vastauksistasi!

### SUUNNITTELU:

Toimintakertaan oli valmistauduttu etukäteen riittävästi. (1=täysin eri mieltä...5=täysin samaa mieltä)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Mukaan otetut leikit ja harjoitteet olivat perusteltuja toiminnan tavoitteiden kannalta.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toimintakerralle oli asetettu selkeät tavoitteet

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Fyysinen toimintaympäristö ja käytettävät välineet olivat toimintaan soveltuvia.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toiminnan kesto oli sopiva.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toteutuksen ajankohta oli sopiva.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

### SISÄLTÖ:

Portaat-mallin soveltaminen näyttäytyi toiminnassa.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Tukiviittomia hyödynnettiin toiminnassa.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toiminnassa hyödynnettiin kuvia kommunikoinnin välineenä.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Viittomien ja kuvien käyttöä tuettiin puhutulla puheella.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toiminta oli asiakkaalle mieleistä.

1                      2                      3                      4                      5

Asiakas hyötyy harjoitelluista asioista arjessa.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toiminta oli asiakkaalle riittävän haastavaa.

1                      2                      3                      4                      5

Asiakkaan taidot riittivät toiminnasta suoriutumiseen.

1                      2                      3                      4                      5

## OHJAAMINEN:

Ohjaaja huomioi asiakasta toiminnan kuluessa.

1                      2                      3                      4                      5

Toiminnassa oli mahdollisuuksia joustaa asiakkaan tarpeiden mukaan.(esim. aika, vaihtoehtoinen toiminta, mukautettu harjoitus)

1                      2                      3                      4                      5

Ohjaus oli selkeää ja johdonmukaista. (esim. äänenkäyttö, esimerkin näyttäminen)

1                      2                      3                      4                      5

Ohjaaja mahdollisti asiakkaan aktiivisen osallistumisen. (esim. riittävästi aikaa ja mahdollisuus yrittää itse)

1                      2                      3                      4                      5

Ohjaajan toiminta lisäsi asiakkaan motivaatiota toimintaa kohtaan.

1                      2                      3                      4                      5

### SANALLINEN PALAUTE JA KEHITYSEHDOTUKSET:

[illegible]

## Päiväkodin henkilökunnan ohjeistustilaisuuden arviointilomake

Arvioinnin kohteet on jaoteltu suunnittelua, sisältöä ja ohjaustoimintaa käsitteleviin väittämiin. Arviointilomake sisältää 15 väittämää, joihin vastataan seuraavalla asteikolla: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei eri eikä samaa mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä. Ympyröi mielestäsi toimintaa parhaiten kuvastava vaihtoehto. Mikäli koet, ettet pysty vastaamaan johonkin väittämään, jätä kyseinen kohta tyhjäksi. Arviointilomakkeen lopussa on tilaa sanalliselle palautteelle ja kehitysehdotuksille. Arviointilomakkeen täyttäminen kestää n. 10 minuuttia. Kiitos vastauksistasi!

### SUUNNITTELU:

Toteutukseen oli valmistauduttu etukäteen riittävästi. (1=täysin eri mieltä...5=täysin samaa mieltä)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toteutukselle oli asetettu selkeät tavoitteet.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toteutuksen kesto oli sopiva.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Toteutuksen ajankohta oli sopiva.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

### SISÄLTÖ:

Sain sopivan määrän tietoa Portaati -mallista.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Sain sopivan määrän tietoa tukiviittomista.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Sain sopivan määrän tietoa kuvista kommunikoinnin välineenä.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

## LIITE 5(2)

Sain uutta tietoa asiakkaasta ja erityispedagogisten menetelmien käytöstä hänen kanssaan.

1                      2                      3                      4                      5

Koen, että AAC -keinojen ja Portaatiivisen -mallin käyttö tukevat osaltaan asiakkaan kasvua ja kehitystä.

1                      2                      3                      4                      5

Ehdotetut toimenpiteet olivat toteuttamiskelpoisia

1                      2                      3                      4                      5

**ESITYS:**

Esitys oli selkeä ja johdonmukainen

1                      2                      3                      4                      5

Esityksessä oli mahdollisuuksia joustaa päiväkodin henkilökunnan tarpeiden mukaan. (esim. aika, kysyminen, omien ideoiden ehdottaminen)

1                      2                      3                      4                      5

Käytössä oli sopiva määrä havainnollistavaa materiaalia.

1                      2                      3                      4                      5

Esitys lisäsi motivaatitietäni erityispedagogisten menetelmien käyttöä kohtaan.

1                      2                      3                      4                      5

### SANALLINEN PALAUTE JA KEHITYSEHDOTUKSET:

[illegible]

## Opinnäytetyöprosessin arviointilomake

Arvioitavat asiat on jaoteltu opinnäytetyön hyödyllisyyttä ja opiskelijan toimintaa koskeviin osioihin. Arviointilomake sisältää 16 väittämää, joihin vastataan seuraavalla asteikolla: 1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei eri eikä samaa mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä. Ympyröi mielestäsi toimintaa parhaiten kuvastava vaihtoehto. Mikäli koet, ettet pysty vastaamaan johonkin väittämään, jätä kyseinen kohta tyhjäksi. Arviointilomakkeen lopussa on tilaa sanalliselle palautteelle ja kehitysehdotuksille. Arviointilomakkeen täyttäminen vie aikaa n. 15 minuuttia. Kiitos vastauksistasi!

### OPINNÄYTETYÖN HYÖDYLLISYYS:

Toimeksiantaja hyötyy opinnäytetyöstä. (1=täysin eri mieltä...5=täysin samaa mieltä)

1                      2                      3                      4                      5

Asiakas hyötyy opinnäytetyöstä.

1                      2                      3                      4                      5

Yhteistyötahot (päiväkoti, Avainsäätiö, kehitysvammahuolto, biologiset vanhemmat, sosiaalityöntekijä) hyötyvät opinnäytetyöstä.

1                      2                      3                      4                      5

Fyysinen toimintaympäristö kehittyi asiakasta hyödyttävällä tavalla opinnäytetyön seurauksena.

1                      2                      3                      4                      5

Psyykkinen toimintaympäristö (asenteet, tietotaito, vuorovaikutus) kehittyi asiakasta hyödyttävällä tavalla opinnäytetyön seurauksena.

1                      2                      3                      4                      5

Toteutustapa (toiminnallinen opinnäytetyö, tuokiot ja ohjeistus) ja valitut menetelmät (AAC, Portaati) oli vat asiakkaan ja toimeksiantajan kannalta sopiva.

1                      2                      3                      4                      5

Työn perusteella tehdyt toimenpide-ehdotukset ovat toteuttamiskelpoisia.

1                      2                      3                      4                      5

Toimeksiantajan asiakkaalleen tarjoaman palvelun laatu parani opinnäytetyön seurauksena.

1                      2                      3                      4                      5

**OPISKELIJAN TYÖSKENTELY:**

Opiskelija onnistui asiakkaan ohjaamisessa.

1                      2                      3                      4                      5

Opiskelija noudatti sovittuja aikatauluja.

1                      2                      3                      4                      5

Opiskelija kykeni itsenäiseen työskentelyyn.

1                      2                      3                      4                      5

Opiskelija osasi hankkia sopivaa teoratietoa lähdekirjallisuudesta ja yhteistyökumppaneilta.

1                      2                      3                      4                      5

Opiskelija osasi soveltaa hankkimaansa teoratietoa käytännössä.

1                      2                      3                      4                      5

Opiskelija työskenteli oma-aloitteisesti.

1                      2                      3                      4                      5

Opiskelija kykeni ottamaan vastaan palautetta ja kehitysehdotuksia muilta työntekijöiltä.

1                      2                      3                      4                      5

Opiskelija kykeni ottamaan vastaan palautetta ja kehitysehdotuksia yhteistyökumppaneilta.

1                      2                      3                      4                      5

**SANALLINEN PALAUTE JA KEHITYSEHDOTUKSET:**

---



---



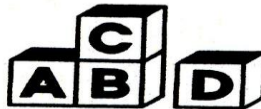
---



---



---



# ARVIOINNIN KOONTI N:O

Kehitysvammaliiton  
varhaiskuntoutus-  
projekti

Lapsen nimi .....

Pvm .....

Arvio tehty kotona ☐ päiväkodissa ☐ muualla/missä ☐ .....

26.1.12  
24.4.2013.  
12.7.2013

IKÄ	SOSIAALINEN KEHITYS					KIELI								OMATOIMISUUS								KOGNITIIVINEN KEHITYS					MOTORIIKKA											
5—6	79	80	81	82	83	87	88	89	90	91	92	93	98	99	100	101	102	103	104	105	102	103	104	105	136	137	138	139	140	141								
																					97	98	99	100	101	128	129	130	131	132	133	134	135					
	74	75	76	77	78	80	81	82	83	84	85	86	91	92	93	94	95	96	97	92	93	94	95	96	120	121	122	123	124	125	126	127						
																				87	88	89	90	91	112	113	114	115	116	117	118	119						
4—5	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	86	87	88	89	90	83	84	85	86	108	109	110	111														
												80	81	82	83	84	85	77	78	79	80	81	82	104	105	106	107											
	64	65	66	67	68	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	71	72	73	74	75	76	100	101	102	103											
													68	69	70	71	72	73	65	66	67	68	69	70	96	97	98	99										
3—4	58	59	60	61	62	63	63	64	65	66	67	60	61	62	63	64	65	66	67	59	60	61	62	63	64	92	93	94	95									
																				53	54	55	56	57	58	88	89	90	91									
	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	53	54	55	56	57	58	59	47	48	49	50	51	52	84	85	86	87										
																				41	42	43	44	45	46	80	81	82	83									
2—3	48	49	50	51		51	52	53	54	55	56	57	47	48	49	50	51	52	37	38	39	40	76	77	78	79												
						44	45	46	47	48	49	50	40	41	42	43	44	45	46	33	34	35	36	72	73	74	75											
	44	45	46	47		38	39	40	41	42	43	33	34	35	36	37	38	39	29	30	31	32	68	69	70	71												
						32	33	34	35	36	37	26	27	28	29	30	31	32	25	26	27	28	64	65	66	67												
1—2	36	37	38	39	40	41	42	43	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	20	21	22	23	24	20	21	22	23	24	55	56	57	58	59	60	61	62	63
	29	30	31	32	33	34	35	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	14	15	16	17	18	19	15	16	17	18	19	46	47	48	49	50	51	52	53	54	
0—1	22	23	24	25	26	27	28	6	7	8	9	10	7	8	9	10	11	12	13	8	9	10	11	12	13	14	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
	15	16	17	18	19	20	21																															
	8	9	10	11	12	13	14	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	7	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22		
	1	2	3	4	5	6	7																															

VAUVAN KEHITYS

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

ANOMUS

25.5.2013

Olen Asko Kaija, ja opiskelen sosiaalipedagogista lapsi- ja nuorisotyötä Lahden ammattikorkeakoulussa. Tarkoitukseni on tehdä toimeksiantajalleni \*\*\* (nimi poistettu, jotta asiakasta ei voi tunnistaa) toiminnallinen opinnäytetyö. Työskentelen opintojeni ohella \*\*\* (perhekodin nimi), ja lapsenne \*\*\* (lapsen nimi) on minulle ennalta tuttu. Opinnäytetyössäni minun on tarkoitus toteuttaa Portaat-varhaiskasvatusmalliin ja AAC-keinoihin pohjautuvia toimintatuokioita \*\*\* (lapsen nimi) kanssa. Näiden toimintatuokioiden pohjalta pyrin löytämään toimivia sekä kasvun ja kehityksen kannalta sopivia menetelmiä, joita kasvattajat voivat hyödyntää sekä perhekodissa että päiväkodissa, jossa \*\*\* (lapsen nimi) syksyllä aloittaa. Tämän lisäksi opinnäytetyöhön sisältyy perhekodin ja päiväkodin henkilökuntien perehdyttämistä erityispedagogisten menetelmien hyödyntämiseen.

Opinnäytetyö raportoidaan kirjallisesti ja julkaistaan ammattikorkeakoulujen yhteisessä Theseus-tietokannassa. \*\*\* (lapsen nimi) sekä teidän yksityisyytenne suojaamiseksi en mainitse raportissa lapsen, muiden henkilöiden tai perhekodin nimeä. Työn aikana keräämäni muistiinpanot ja muut tiedot hävitän opinnäytetyön julkaisun jälkeen. Opinnäytetyöni ohjaava opettaja on Tarja Kempe-Hakkarainen LAMK:in sosiaali- ja terveysalan laitokselta.

Opinnäytetyöni toiminnalliset osuudet on tarkoitus toteuttaa kesällä 2013. Pyydän teiltä lupaa tavoitteelliseen toimintaan \*\*\* (lapsen nimi) kanssa, sekä kyseisen toiminnan kirjalliseen suunnitteluun ja arviointiin.

Yhteistyöterveisin

Asko Kaija

Annan suostumukseni

---

Aika ja Paikka

---

Allekirjoitus